

15 APRIL 2021

DE ROL VAN VROUWEN BINNEN HET
GENOOTSCHAP TOT ZEDELIJKE
VERBETERING DER GEVANGENEN IN HET
JAAR 1880

MASTER GESCHIEDENIS EN ACTUALITEIT

JOËLLE BRAND
RADBOD UNIVERSITEIT
Begeleid door Edwina Hagen

Inhoudsopgave

Introductie.....	3
Theoretisch kader.....	9
Bronnen.....	9
Methode.....	10
Dames-Comités binnen het Genootschap	13
Vrouwelijke criminaliteit en prostitutie	13
Het belang van vrouwelijke vrijwilligers na de invoering van het cellulaire systeem.....	14
De invloed van het werk onder vrouwelijke gevangenen op de positie van de vrouw	16
Dames-Comités in het Genootschap.....	18
Vrouwelijke gevangenen	22
Beeld Dames-Comités van de gevangen vrouwen.....	25
Conclusie	27
Financiën van het Genootschap	28
Organisatie filantropische organisaties.....	28
Inkomsten Genootschap over het jaar 1880.....	29
Geldstromen binnen het Genootschap.....	31
Dames-Comités	32
Conclusie	34
Leeftijden van de vrijwilligsters.....	35
Leeftijdsverschillen binnen de Dames-Comités	35
Conclusie	37
Alternatieve vormen van geven	38
De gift van tijd	38
Overige materiele giften	40
Conclusie	41
Conclusie	42
Discussie	43
Methodologische uitdagingen.....	44
Mogelijk verder onderzoek	44
Bronnenlijst	46
Literatuurlijst	47
Bijlage	49
Casus Amsterdam.....	49
Casus afdelingen van het Genootschap	49
Casus Amsterdam.....	49

Gender	50
Tijd	51
Leeftijd.....	52
Conclusie	52

Introductie

Mensen zijn sociale wezens die elkaar helpen wanneer iemand van de eigen groep in moeilijkheden is. Incidentele liefdadige initiatieven begonnen in de negentiende eeuw te veranderen in professioneel opgezet maatschappelijk werk.¹ Volgens van Leeuwen staat 'de geschiedschrijving van 'goede doelen' en hun organisaties evenwel in de kinderschoenen'.² Samen met Kingma maakt hij een begin met het onderzoek van de geschiedenis van filantropische organisaties. Door te kijken wat filantropische organisaties deden en doen, uit te zoeken waarom Nederlanders gaven en onder welke voorwaarden, en door de verhouding tussen filantropische organisaties en de Nederlandse overheid te belichten, proberen ze een nieuw licht te werpen op de geschiedenis en ontwikkeling van deze organisaties.

De zorg voor elkaar is een maatschappelijke kracht waar steeds meer wetenschappers, van zowel historische als moderne wetenschapsgebieden, in geïnteresseerd raken.³ Het boek, *Geven in Nederland 2020*, is alweer het twaalfde tweejaarlijkse onderzoek dat dit gedrag, in de vorm van geven, onderzoekt in de Nederlandse samenleving.⁴ De wetenschappers Bekkers, Gouwenburg en Schuyt zijn verbonden aan de faculteit van Sociale Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam en doen gezamenlijk onderzoek voor het Centrum voor Filantropische Studies van de Vrije Universiteit.⁵ Er is daarnaast in de huidige wetenschappelijke literatuur over filantropie, al verschillend geschiedkundig onderzoek gedaan naar dit onderwerp, maar er zijn nog grote leemtes betreffende filantropische organisaties uit het verleden. Aan de hand van een modern sociologisch onderzoekskader, zoals gebruikt in *Geven in Nederland 2020*, zal de casus van het Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen worden onderzocht. Het moderne sociologische onderzoekskader bestaat uit verschillende thema's die binnen de periode van het jaar 1880 zullen worden geanalyseerd.

Het Genootschap was de voorloper van de Nederlandse reclassering. In 1824 werd dit Genootschap opgericht met als doel om gevangenen en ontslagenen een zedelijke opvoeding te geven. Het verbeteren van de zeden was een breed begrip en hield in dat men de gevangen tijdens en na hun gevangenschap probeerde om te vormen in goede burgers die niet opnieuw in de gevangenis terecht zouden komen. Dit werd gedaan door de gevangen te bezoeken, waarbij met de gevangenen werd gepraat en onderwijs aan hen werd gegeven. Daarnaast zorgde het Genootschap voor een bibliotheek

¹ M. Elias, 'Vriendinnen der armen, van liefdadigheid tot maatschappelijk werk' in: Liesbeth Brandt Corstius en Cora Hollema ed., *De kunst van het moederschap. Leven en werk van Nederlandse vrouwen in de 19^e eeuw* (Nijmegen 1982) 75-81.

² Kingma, V., Leeuwen van, M., H., D., *Filantropie in Nederland: voorbeelden uit de periode 1770-2020* (Amsterdam 2007).

³ Ibidem, 11.

⁴ R.H.F.P. Bekkers, B. Gouwenberg en T. Schuyt, *Geven in Nederland 2020* (Amsterdam 2020).

⁵ Research VU, <https://research.vu.nl/en/organisations/civil-society-and-philanthropy-csph-2/persons/> (geraadpleegd 31 maart 2021).

met geschikte boeken en hielp het Genootschap ontslagenen om hun leven weer op de rit te krijgen wanneer ze vrijkwamen.⁶

Het Genootschap is tot op heden enkel op de grote lijnen onderzocht.⁷ Hierbij is voornamelijk gekeken naar de oprichters, de dagelijkse gang van zaken en de verbetering van het leven van de geholpen gevangenen. Daarnaast krijgt de overgang van Genootschap naar Nederlandse Reclassering aandacht in de bestaande literatuur.⁸ De primaire bronnen rondom het Genootschap zijn omvangrijk en tot op heden zijn ze hoofdzakelijk enkel in grote lijnen geanalyseerd. Deze scriptie zal zich daarom niet enkel op het Genootschap als geheel richten, maar op specifiek het jaar 1880 om zo een diepere analyse van de primaire bronnen te kunnen geven. Op deze manier kan er een nauwkeurige analyse van filantropie binnen het Genootschap in dit jaar worden gegeven.

Naar de motieven van mensen die maatschappelijke hulp aan medemensen verlenen, is al uitgebreid historisch onderzoek gedaan. Mathijssen observeerde bijvoorbeeld dat voornamelijk de rijke burgerij hierbij betrokken was en stelt 'liefdadigheid maakt deel uit van het dagelijkse leven van de gegoede burgerij'.⁹ Deze groep zag het, volgens haar, als haar morele verplichting om de samenleving verder te helpen. Men geloofde in de maakbare samenleving.¹⁰ In tegenstelling tot Mathijssen ziet Van Leeuwen filantropie van de elite niet als morele verplichting maar als een beheersings- en overlevingsstrategie. Hij onderscheidt hierbij vijf motieven. Deze zijn een garantie op de arbeidsreserve, het voorkomen van onrust, het voorkomen van opstandigheid, het tegenhouden van uitbraken van ziektes en het opvoeden en beschaven van de armen.¹¹

In het huidige Nederlandse historische onderzoek naar maatschappelijke hulp in de negentiende eeuw, wordt over het algemeen over liefdadigheid gesproken.¹² De term altruïsme wordt daarnaast veelvuldig gebruikt in moderne sociologische onderzoeken. Het is volgens sociaal psycholoog Bar-Tal, noodzakelijk dat een persoon bij altruïstisch handelen geen eigen belangen heeft bij de hulp die gegeven wordt. Hij stelt 'the moral meaning of the helping act is determined on the basis of the motivation to help'.¹³ De term altruïsme heeft in zichzelf een morele waarde en kan daardoor enkel worden gebruikt, wanneer er geen ander motief is om iemand te helpen dan het helpen zelf. Dit maakt

⁶ Van Bemmelen, J., M., *Van zedelijke verbetering tot reclassering: Geschiedenis van het Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen 1823-1923* ('s Gravenhage 1923).

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Mathijssen, *de gemaskerde eeuw*, 229.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Leeuwen van, M., H., D., *Bijstand in Amsterdam, ca. 1800-1850: armenzorg als beheersings- en overlevingsstrategie* (Zwolle 1992).

¹² A. Boele, *Leden van één lichaam: denkbeelden over armen, armenzorg en liefdadigheid in de Noordelijke Nederlanden 1300-1650* (Hilversum 2013).

Mathijssen, *de gemaskerde eeuw*.

¹³ Daniel Bar-Tal, 'Altruistic motivation to help: definition, utility and operationalization' *Humboldt journal of social relations* 13 (1986) 3-14, aldaar 10.

dat de term hoofdzakelijk enkel voor incidenteel handelen en niet voor stelselmatig handelen, in de vorm van het opzetten van een organisatie, kan worden gebruikt. Deze scriptie zal daarom geen gebruik maken van het begrip altruïsme, maar zal de definitie van filantropie van René Bekkers gebruiken. Bekkers onderzoekt filantropie vanuit een sociologische onderzoek achtergrond en definieert daarbij de term filantropie als 'de onverplichte overdracht van hulpbronnen die ten goede komen aan een collectief, zonder dat er een tegenprestatie is afgesproken die ten goede komt aan de gever ter waarde van de overgedragen hulpbronnen'.¹⁴ Ondanks dat Bekkers socioloog is, is er voor zijn definitie gekozen omdat zijn definitie van filantropie, in tegenstelling tot het overgrote deel van de bestaande literatuur, op de helpende mensen focust en niet op de maatschappelijke groep die geholpen wordt.

Geografisch gezien is er al breed onderzoek gedaan naar hulpverlening in Nederlandse steden. Er wordt voornamelijk op steden in historisch onderzoek gefocust omdat maatschappelijke problemen in de samenleving in de stad het eerst zichtbaar werden en filantropisch werk daarom voornamelijk in stedelijk gebied werd uitgevoerd en gedocumenteerd. Zo richt Buursma zich op het uitgebreide netwerk van sociale zorg instellingen, zoals weeshuizen en armenhuizen, in de periode 1594-1795 in de stad Groningen.¹⁵ Van Wijngaarden nam een iets andere invalshoek, door juist het dagelijks leven van arme gezinnen te bestuderen, maar zij focuste zich hierbij ook op een enkele stad, namelijk Zwolle, in de periode 1650 tot 1700.¹⁶ Sociale zorg werd daarnaast ook gedurende een langere periode onderzocht, door Boele, maar hierbij focuste zij zich voornamelijk op de steden Den Bosch, Haarlem en Deventer.¹⁷ De stad Amsterdam is ook onderwerp van onderzoek geweest bij van Leeuwen, die de bijstand in de periode 1800-1850 in deze stad onderzocht.¹⁸ De verschillende studies laten zien dat er al een brede historische literatuur bestaat over filantropie in stedelijk gebied. Deze scriptie zal zich daarom niet op enkele steden richten, maar juist op de filantropische organisatie van het Genootschap, welke zich uitstreckte over verschillende steden.

De voorgenoemde studies hebben daarnaast allen een diachronische ordening, waarbij er naar ontwikkelingen door de tijd heen wordt gekeken. De onderzoeken beslaan verschillende decennia, waardoor er voornamelijk naar de grote lijnen wordt gekeken. Hierbij focust de bestaande Nederlandse historische literatuur zich hoofdzakelijk op het perspectief van hulpbehoevenden. Deze scriptie vormt een waardevolle aanvulling voor het historische wetenschappelijke debat doordat er

¹⁴ R.H.F.P. Bekkers, *De maatschappelijke betekenis van filantropie* (Amsterdam 2013) 6.

¹⁵ Buursma, A., *Dese bekommerlijke tijden: armenzorg, armen en armoede in de stad Groningen 1594-1795* (Groningen 2009).

¹⁶ H. van Wijngaarden, *Zorg voor de kost. Armenzorg, arbeid en onderlinge hulp in Zwolle 1650-1700* (Amsterdam 2000).

¹⁷ Boele, *Leden van één lichaam*.

¹⁸ Leeuwen van, M., H., D., *Bijstand in Amsterdam, ca. 1800-1850: armenzorg als beheersings- en overlevingsstrategie* (Zwolle 1992).

gebruik wordt gemaakt van een synchronische ordening door enkel het Genootschap in het jaar 1880 te analyseren. Daarnaast ligt de focus van deze scriptie niet bij de ontvangers, maar bij de gevers van hulp.

Internationaal historisch onderzoek signaleert dat vrouwen uit de hogere kringen een grote betrokkenheid hebben bij filantropisch werk. Procheska, een Engelse historica, publiceerde in 1980 al een onderzoek naar de rol van vrouwen in filantropisch werk in de negentiende eeuw.¹⁹ Twintig jaar later onderzochten van Drenth en de Haan twee prominente vrouwen, die een belangrijke plek innamen in de ontwikkeling van het reclasseringswerk in Engeland. Van Drenth en de Haan bedachten de term 'zorgende macht' als overkoepelende term om juist de vrouwelijke vorm van hulpverlening te kunnen onderzoeken en beschrijven.²⁰

Het Nederlandse historische wetenschappelijke debat over de rol van vrouwen binnen de filantropie, kwam pas later op gang en komt over het algemeen slechts zijdelings naar voren tijdens onderzoek naar vrouwenemancipatie. Het debat richt zich hoofdzakelijk op de geschiedenis van vrouwen door de eeuwen heen en haar veranderende maatschappelijke rol. Om inzicht te krijgen in de rol van vrouwen binnen de filantropie in de negentiende eeuw, moet er daarom in algemene literatuur over vrouwen in deze eeuw worden gezocht. Zo behandelt Kloek dit onderwerp kort in haar onderzoek naar de Hollandse huisvrouw. Volgens haar heerste in Nederland in de rijkere burgerkringen, het idee dat vrouwen in, tegenstelling tot mannen, een zorgende natuur hadden en een groter moreel besef. Zeker wanneer een vrouw geen eigen gezin had, werd het als haar roeping gezien om voor de minder bedeelden in de samenleving te zorgen.²¹ Kloek stelt dat de vrouwen die tot de rijkere burgerij behoorden, buitenhuis weinig mogelijkheden hadden. Het was beneden hun stand om te werken en de enige mogelijkheid die daardoor overbleef was om zich in te zetten voor één van de sociale kwesties om de vrouwen en kinderen uit de lagere klasse te helpen.²²

Zowel internationaal als nationaal wordt in het historische debat een link gelegd tussen de deelname van vrouwen in filantropische organisaties en de opkomst van de eerste feministische golf, waarin werd gestreden voor het kiesrecht, onderwijs en betaald werk voor vrouwen. Van Drenth en de Haan betogen dat vrouwen, internationaal maar ook in Nederland, door hun werk ondergevangenen, oog krijgen voor de connectie tussen een groot aantal factoren die tot armoede en mogelijke opsluiting leiden.²³ Kloek maakt hetzelfde punt en betoogt hoe rijkere vrouwen, de armere vrouwen en kinderen proberen te helpen, maar inzien dat dit wordt gedwarsboemd door

¹⁹ F.K. Prochaska, *Women and philanthropy in Nineteenth-century England*.

²⁰ A. van Drenth, F. de Haan, *The rise of caring power: Elizabeth Fry and Josephine Butler in Britain and the Netherlands* (Amsterdam 1999).

²¹ E. Kloek, *Vrouw des huizes: een cultuurgeschiedenis van de Hollandse huisvrouw* (Amsterdam 2009) 154-161.

²² Ibidem.

²³ Van Drenth en de Haan, *Caring power*.

onverantwoordelijke echtgenoten of andere mannelijke beschermers. Vrouwen en kinderen komen regelmatig in armoede terecht doordat de echtgenoot een alcoholist is, het gezin heeft verlaten of onverantwoorde met geld omgaat.²⁴ Huitzings gaat nog een stap verder en betoogt dat de enige uitweg voor armere vrouwen om te overleven, zo de prostitutie wordt. Vrouwen komen moeilijk aan werk en wanneer zij dit al vinden, is het loon vele malen lager dan dat van de man. Hierdoor is regelmatig de enige uitweg, om zelfstandig een gezin te onderhouden of om uit een moeilijke gezinssituatie te stappen, stelen of de prostitutie. Het merendeel van de vrouwen die in de gevangenis zitten, blijken dan ook gestolen te hebben of prostituee te zijn, aldus Huitzings.²⁵ Kloek ziet, in tegenstelling tot van Drenth en de Haan, al het maatschappelijk werk wat in de negentiende eeuw door vrouwen werd uitgevoerd als aanleiding voor de emancipatie van vrouwen. Niet alleen de vrouwen die zich inzetten voor de gevangenen, maar ook de vrouwen die de armen hielpen, zieken verzorgden en zich inzetten voor andere sociale kwesties droegen volgens haar bij aan de opkomst van de eerste feministische golf.²⁶ In dit onderzoek zal worden gekeken naar de rol van vrouwen binnen het Genootschap. Er zal worden gekeken naar het werk dat de vrouwen deden, hun rol binnen de organisatie en wat zij beschouwden als factoren waardoor vrouwen in de gevangenis terecht kwamen. Hieruit zal duidelijk worden of de aanname dat filantropisch werk door vrouwen leidde tot de eerste feministische golf, binnen de Nederlandse filantropische literatuur, in de deelname van de vrouwen binnen het Genootschap is terug te zien. Dit is tot op heden niet gedaan en zal daarom een waardevolle aanvulling op de bestaande Nederlandse literatuur zijn.

Deze historische scriptie naar de rol van vrouwen binnen de filantropie in de negentiende eeuw, maakt gebruik van inzichten uit sociologisch onderzoek naar moderne motieven voor filantropie. Waar de vakwetenschappelijke literatuur over filantropie voornamelijk vanuit een sociaal perspectief onderzoek uitvoert, zal deze scriptie een historisch perspectief geven. Zoals ik in het begin van de inleiding al aangaf, zal de thematische onderzoeksmethode, zoals gebruikt in *Geven in Nederland 2020*, op het Genootschap in het jaar 1880 worden toegepast. Hiermee zullen de motieven achter het geven van tijd, aandacht en geld worden onderzocht, zoals dat in modern sociologisch onderzoek wordt gedaan. Aan de hand van de thematische analyse van de rol van vrouwen in het Genootschap, zal het bestaande beeld van historici op vrouwen en hun deelname aan filantropie in de negentiende eeuw, worden vergeleken. Tot op heden wordt door historici aangenomen dat de betrokkenheid bij filantropie in de negentiende eeuw toenam doordat er meer aandacht kwam voor het armoedevraagstuk en dat dit versterkt werd door de grotere rol die vrouwen hierin gingen spelen. Door het werk van vrouwen nauwkeurig te analyseren kan deze visie binnen het Genootschap worden

²⁴ Kloek, *Vrouw des huizes*, 157-160.

²⁵ A. Huitzing, *Betaalde liefde: prostituées in Nederland 1850-1900* (Bergen 1983).

²⁶ Kloek, *Vrouw des huizes*, 140, 179.

onderzocht. Waar het huidige onderzoek voornamelijk de ontvangers van de hulp centraal stelt, zal deze scriptie de focus op de vrijwilligsters als gevers van de hulp leggen. Door de vrijwilligsters te analyseren kan het bestaande beeld bevestigd, genuanceerd of ontkracht worden. De hoofdvraag die in deze scriptie wordt onderzocht, luidt dan ook: *Welke rol speelden vrouwen in het Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen en welke nieuwe inzichten werden verkregen tijdens deze filantropische werkzaamheden?* Aan de hand van een literatuurstudie en archiefonderzoek zal deze vraag worden beantwoord.

Theoretisch kader

Het onderzoeksterrein van filantropie kan vanuit verschillende wetenschappen worden benaderd. Het is niet enkel een historisch onderzoeksterrein, maar wordt ook vanuit de sociologie onderzocht. In deze scriptie zal gebruik worden gemaakt van een moderne sociologische benadering, zoals gebruikt in *Geven in Nederland 2020*. Deze sociologische methode zal gebruikt worden om de rol van vrouwen binnen het Genootschap in het jaar 1880 te onderzoeken.

In *Geven in Nederland 2020* wordt gebruik gemaakt van twee soorten primaire bronnen. Dit zijn 'enquêtes onder steekproeven van huishoudens, bedrijven en fondsen' en 'financiële jaarverslagen van kansspelen, vermogensfondsen, en fondsenwervende goede doelen en organisaties'.²⁷ Het onderzoek is in twee delen opgesplitst. Het eerste deel onderzoekt de bijdragen, in de vorm van geld, goederen en vrijwilligerswerk.²⁸ Dit wordt onderzocht in de categorieën huishoudens, nalatenschappen, fondsen, bedrijven, kansspelen en tijd in de vorm van vrijwilligerswerk. Het tweede gedeelte onderzoekt wat de verschillende goede doelen ontvangen. De goede doelen zijn verdeeld in de categorieën kerk en levensbeschouwing; gezondheid, internationale hulp, milieu, natuur en dieren; onderwijs en onderzoek; cultuur; sport en recreatie; en maatschappelijke en sociale doelen in Nederland.

Deze scriptie zal het Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen onderzoeken en focust zich daarmee, in tegenstelling tot Bekkers, Gouwenburg en Schuyt, maar op één maatschappelijk doel. Dit onderzoek maakt gebruik van de modern sociologische aanpak van Bekkers, Gouwenburg en Schuyt. Met behulp van hun thematische aanpak, zal er worden gekeken naar de giften die het Genootschap ontving in de vorm van geld en vrijwilligerswerk. Daarnaast zal er nader worden gekeken naar de vrijwilligers binnen het Genootschap. Hierbij wordt hun inzet in tijd en de leeftijden van de vrijwilligers onderzocht. De resultaten die het onderzoek zal opleveren, zullen inzicht geven in de verschillende vormen waarin vrijwilligsters in filantropische organisaties hulp gaven.

In tegenstelling tot het onderzoek van Bekkers, Gouwenburg en Schuyt, zal deze scriptie zich daarnaast enkel richten op de rol van vrouwen binnen het Genootschap bij het onderzoeken van de thema's. De inzichten die dit opleveren zijn verrijkend voor de historische literatuur over filantropie.

Bronnen

In het huidige historisch filantropisch onderzoek zijn de bronnen erg divers. Deze bronnen variëren van persoonlijke documenten van filantropisch betrokken personen als briefwisselingen en dagboekfragmenten tot officiële verslagen, notulen en rapporten van de overheid. Er is veel

²⁷ *Geven in Nederland*, 223.

²⁸ *Geven in Nederland*, 167.

archiefmateriaal beschikbaar waarmee historisch filantropisch onderzoek kan worden uitgevoerd. In het onderzoek van deze scriptie is ervoor gekozen om enkel archiefmateriaal uit het archief van het Genootschap zelf te analyseren. Hiervoor is gekozen omdat deze bronnen het beste inzicht geven van de rol van de vrijwilligsters. Daarnaast is de beperking tot enkel bronmateriaal van het Genootschap zelf, nodig om het beschikbare bronmateriaal af te bakenen.

Het Brabants Historisch Informatie Centrum beheert het *Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986* archief. Dit is een groot archief waarbinnen verschillende soorten informatie is te vinden over het Genootschap. Het archief bestaat uit bronnen zoals jaarverslagen, notulen, financiële stukken en stukken van de verschillende afdelingen. Voor deze scriptie is van een select aantal bronnen uit dit archief gebruik gemaakt. Allereerst zijn de jaarverslagen over de jaren 1879 en 1880 uit *Jaarverslagen, 1849 – 1883* geanalyseerd. De *Notulen hoofdbestuur, 1871 - 1910 juni* over het jaar 1880 zijn gebruikt om de organisatiestructuur van het Genootschap in kaart te brengen. Daarnaast is er archiefmateriaal over de afdeling Amsterdam en het Dames-Comité aldaar geanalyseerd. In het algemene archief van het Genootschap was de *Staat van inkomsten en uitgaven, 1849 – 1888* te vinden. Bij nadere bestudering bleek dit om de staat van inkomsten en uitgaven van de afdeling Amsterdam te gaan, welke gebruikt werd voor het onderzoeken van de organisatiestructuur van deze afdeling en het bijbehorende Dames-Comité. Hierbij werden ook de notulen van het Amsterdamse Comité, *Notulen bestuur, 1876 november - 1888 juni* gebruikt. Als laatste was ook de *Staat van inkomsten en uitgaven, 1852 – 1880* van het Amsterdamse Dames-Comité in het archief aanwezig.

De geselecteerde bronnen in dit onderzoek geven gezamenlijk een nauwkeurig beeld het Genootschap in het jaar 1880. Aan de hand van het bronmateriaal over de afdeling Amsterdam en het Dames-Comité in Amsterdam kan er daarnaast een diepere analyse worden uitgevoerd op de rol van vrouwen binnen het Genootschap. Dit zal een waardevolle aanvulling zijn op de huidige literatuur, aangezien deze bestaat uit voornamelijk diachronisch geordende onderzoeken. Deze scriptie maakt juist gebruik van een synchronische ordening, waarbij er binnen het tijdsbestek van één jaar, aan de hand van een modern sociologisch onderzoek model een thematische inhoudsanalyse wordt uitgevoerd. Hiermee wordt onderzocht of de casus van de rol van de vrouwen binnen het Genootschap, past in het bestaande beeld van de invloed van filantropisch werk op vrouwen.

Methode

De geselecteerde bronnen zullen aan de hand van een thematische inhoudsanalyse worden geanalyseerd.²⁹ Door de rol van vrijwilligsters binnen het Genootschap vanuit verschillende thema's te belichten, kan de rol die de vrouwen vervullen vanuit verschillende perspectieven worden belicht. De

²⁹ A. Bryman, *Social research methods* (Oxford 2016), 584-589.

thema's die in het sociologische model in *Geven in Nederland* werden gebruikt, konden niet één op één worden overgenomen. Verschillende van de thema's pasten niet binnen het historische onderzoek. Voor het onderzoek in deze scriptie is daarom een aantal van de thema's uit *Geven in Nederland* geselecteerd.

Het eerste thema dat in deze scriptie zal worden onderzocht, is de man-vrouw verhouding onder de vrijwilligers van het Genootschap. Aan de hand van kwantitatieve data, zal worden uitgezocht hoe het aantal mannen en vrouwen procentueel was verdeeld in het jaar 1880. Dit zal vervolgens worden afgezet tegen de procentuele man-vrouw verdeling onder de gevangenen. Dit thema geeft gelegenheid om dieper in te gaan op de specifieke redenen die vrouwelijke vrijwilligers hadden om lid te worden van het Genootschap. Daarnaast zal er gekeken worden naar de onderliggende problematiek die leidde tot gevangenschap onder vrouwen. Hiermee kan geanalyseerd worden of de vrijwilligsters deze problematiek opmerkten.

Het tweede thema dat in deze scriptie wordt onderzocht, is de financiën van het Genootschap en dan met name de geldstromen die binnen de organisatie aanwezig waren. Aan de hand van dit thema, kan inzicht in de organisatiestructuur van het Genootschap verkregen worden. Door te onderzoeken hoe de Dames-Comités bekostigd werden, wordt de rol van vrouwen binnen het Genootschap duidelijk.

Het derde thema is leeftijd. Binnen dit thema zullen de vrijwilligers worden ingedeeld in categorieën. Hiermee wordt inzicht gegeven in de vrouwen die lid werden van het Genootschap. Door de leeftijden te analyseren zal duidelijk worden of bijvoorbeeld juist jonge of juist oudere vrouwen zich inzetten tijdens het vrijwilligerswerk.

Het vierde en laatste thema, onderzoekt alternatieve vormen van geven. Binnen dit thema zal onderzocht worden op welke niet financiële manieren de Dames-Comités de vrouwelijke gevangenen ondersteunden. Hierbij zal gekeken worden naar materiele giften, maar ook naar de giften van tijd en aandacht.

Deze scriptie maakt van zowel primaire kwantitatieve als primaire kwalitatieve bronnen gebruik. De kwantitatieve bronnen zijn met behulp van verschillende tabellen en cirkeldiagrammen geordend en in zichtbaar gemaakt. Daarnaast is aan de hand van namenlijst van vrijwilligers over het jaar 1880 in deze scriptie geprobeerd om de vrouwen van het Genootschap te identificeren.³⁰ Hierbij werd gezocht op de initialen en achternamen van de betreffende vrouwen. Tijdens deze selectie werden verschillende criteria gebruikt. Allereerst werd er gekeken of de mogelijke initialen en de achternaam overeenkwamen. Daarna werd gekeken of de betreffende persoon niet voor het jaar 1880 al overleden was. Als laatste werd er nog gekeken of de persoon in de buurt van de plaats van het betreffende

³⁰ Hierbij is gebruikt gemaakt van <https://www.archieven.nl/nl/> en <https://www.genealogieonline.nl/>.

Dames-Comité geboren of overleden was. Aan de hand van deze drie criteria werd de aannemelijkheid van de identiteit van een persoon bepaald en werd deze daarmee in de data opgenomen of hiervoor afgewezen.

Dames-Comités binnen het Genootschap

Dit hoofdstuk zal de rol van de vrouwelijke vrijwilligers binnen het Genootschap analyseren aan de hand van de verschillende Dames-Comités. Allereerst wordt er op basis van de secundaire literatuur een context gegeven van vrouwen in de negentiende eeuw. Om het werk van de vrouwelijke vrijwilligers en de invloed hiervan op de Eerste Golf van het feminisme beter te kunnen begrijpen, zullen eerst de redenen van gevangenschap onder vrouwen uiteen worden gezet. Vervolgens zal de geschiedenis van de Dames-Comités binnen het Genootschap en de invloed van de overgang naar het cellulaire gevangenisstelsel kort worden beschreven. Aan de hand van de secundaire literatuur zal daarna het bestaande beeld van de invloed van vrijwilligerswerk door vrouwen op de Eerste golf van het Feminisme worden toegelicht.

De Dames-Comités zullen aan de hand van verschillende bronnen worden geanalyseerd. Er is helaas weinig archiefmateriaal van de Dames-comités zelf bewaard gebleven, waardoor er gebruik moet worden gemaakt van de algemene archiefstukken van het Genootschap, zoals de namenlijst uit het jaarverslag over 1879.³¹ Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van het jaarverslag van het Genootschap over het jaar 1880.³² Door deze bronnen te analyseren en binnen de context van de secundaire literatuur te plaatsen, zal de rol van vrouwen binnen het Genootschap in kaart worden gebracht. Er zal hierbij eerst worden gekeken naar het aantal vrouwelijke vrijwilligers ten opzichte van het aantal vrouwelijke gevangenen. Daarna zal het beeld dat de vrouwelijke vrijwilligers van de vrouwelijke gevangenen hadden worden geanalyseerd aan de hand van de rapporten van de Dames-Comités en de afdelingen in het jaarverslag over 1880.

Vrouwelijke criminaliteit en prostitutie

Er waren vele redenen waardoor vrouwen in de gevangenis terecht kwamen. Volgens Rudolf Dekker, was de man-vrouw verhouding in de gevangenispopulatie in de achttiende eeuw zelfs evenredig verdeeld. In de rest van Europa was het percentage vrouwen onder gevangenen vele malen lager dan in Nederland. Waar mannen vastzaten voor geweldsmisdrijven, werden vrouwen gevangengezet voor zedenmisdrijven met betrekking tot prostitutie, kindermoord na een ongewenste zwangerschap en diefstal.³³ Huitzing bevestigt dit beeld door het verband tussen armoede, prostitutie en gevangenschap

³¹ Uit deze namenlijst blijkt dat er in het jaar 1880 veertien Dames-comités werkzaam waren binnen de verschillende afdelingen. Van deze comités is echter amper archiefmateriaal over dit jaar bewaard gebleven. Van het Dames-comité van de afdeling Amsterdam, is de staat van ontvangsten en uitgaven over het jaar 1880 beschikbaar. Er is van de andere Dames-comités geen archiefmateriaal aanwezig in dit archief, zelfs niet over andere jaren. Dit beperkt het onderzoek naar het werk van deze Dames-comités tot de literatuur die over het Genootschap geschreven is.

³² BHIC, Archief Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 2, jaarverslag 1849 – 1883 (1880) [hierna afgekort als: *Jaarverslag 1880*].

³³ R. Dekker, 'Vrouwen in middeleeuwen en vroeg-modern Nederland' in Georges Duby en Michelle Perrot eds., *Geschiedenis van de vrouw: Van Renaissance tot de moderne tijd* (Amsterdam 1992) 424-425.

toe te lichten.³⁴ Het onderzoek van Elias, sluit zich hierbij aan. Zij stelt dat jonge vrouwen, die nog niet seksueel actief waren, tijdens hun gevangenschap een groot risico liepen om door prostituees geworven te worden. Deze jonge vrouwen hadden geen vangnet wanneer ze uit de gevangenis kwamen en daardoor waren ze makkelijk te rekruteren voor de bordelen.³⁵ Mathijsen bevestigt dit beeld 'wie eenmaal in de gevangenis was beland, had geen uitzicht meer op een beter leven. Jonge meisjes die voor een kleine diefstal uit armoede opgesloten waren, werden geronseld voor de prostitutie'.³⁶

De Haan en van Drenth stellen dat prostituees als 'gevallen', 'verloren' en 'tot slaaf gemaakt' werden gezien.³⁷ Het was voor vrouwen uit de lagere klassen geaccepteerd om prostituee te worden, maar wanneer ze deze stap eenmaal gezet hadden, was het erg moeilijk om later weer uit de prostitutie te stappen. De vrouwen verloren zo hun reputatie in de maatschappij, waardoor de mogelijkheden om te stoppen als prostituee, door een andere baan te vinden of te trouwen, beperkt waren.³⁸ Vrouwen die eenmaal in de prostitutie terecht kwamen kregen zo een stigma, welke niet snel weer verdween.

Elias schetst voor Nederland hetzelfde beeld als de Haan en van Drenth en beargumenteert dat prostitutie in de negentiende eeuw als noodzakelijk kwaad werd gezien. Zij wijst op de dubbele moraal die er rondom prostitutie heerste. Het werd aan de ene kant als noodzakelijk gezien voor mannen om hun lusten uit te leven, terwijl men aan de andere kant niet een vrouwelijk familielid in de prostitutie wilde laten werken. De schande van een prostituee binnen de familie was groot, maar men geloofde daarnaast ook dat wanneer een man niet zijn lusten kon botvieren, zijn 'gezondheid, zijn goede humeur en algeheel welbevinden in gevaar' kwam'.³⁹ Dit geeft goed het stigma, dat op prostitutie lag, weer.

Het belang van vrouwelijke vrijwilligers na de invoering van het cellulair systeem

In de negentiende eeuw waren vrouwelijke gevangenen in grote getalen aanwezig in de Nederlandse gevangenis. In de eerste jaren na de oprichting van het Genootschap was er voor deze groep gevangenen slechts weinig aandacht. Van Bemmelen stelt dat er pas na het uitbreken van de Belgische opstand en de hierbij horende mobilisatie van de vele mannelijke leden van het Genootschap, aandacht ontstond voor vrouwelijke gevangenen en vrouwelijke vrijwilligers.⁴⁰ Hiervoor ontbrak het aan aandacht voor vrouwelijke gevangenen als op zichzelf staande groep en waren er nog geen

³⁴ Huitzing, *Betaalde liefde*.

³⁵ Elias, *De kunst van het moederschap*, 65.

³⁶ Mathijsen, *De gemaskerde eeuw*, 69.

³⁷ Van Drenth en de Haan, *The rise of caring power*, 102-103.

³⁸ Ibidem, 101.

³⁹ Elias, *De kunst van het moederschap*, 63-69.

⁴⁰ Van Bemmelen, *Van zedelijke verbetering tot reclasseering*, 93.

vrijwilligsters actief binnen het Genootschap. Van Bemmelen stelt vast, 'Dat het bezoek van vrouwen, zelfs aan de vrouwen-gevangenis, een groote nieuwigheid was in Nederland, begrijpt men des te beter, als men hoort, dat ook de bewaking der vrouwengevangnissen hier te lande nog aan mannen was opgedragen.'⁴¹

Pas in 1832 werden de eerste vrouwelijke gevangenen bezocht door Anna Barbara van Meerten-Schilperoort, predikantsvrouw, en haar vriendin mevrouw Brandt Maas, eveneens predikantsvrouw, in de gevangenis in Gouda.⁴² Het werd, aldus van Bemmelen, pas in 1841 in het reglement van het Genootschap mogelijk gemaakt om een vrouwenvereniging op te richten. In deze vrouwenverenigingen konden vrijwilligsters plaatsnemen die de vrouwengevangnissen gingen bezoeken om de vrouwelijke gevangenen van een zedelijke opleiding te voorzien.⁴³

Van Drenth en de Haan benadrukken de Engelse invloed op de Nederlandse blik op de hulp die aan gevangenen wordt geboden.⁴⁴ Een belangrijk persoon hierbij is Elizabeth Fry, een Quaker, die zich inzette voor de hulp aan vrouwelijke gevangenen in Engeland. In het ontwerp tot oprichting van het Genootschap wordt haar naam in dezelfde zin genoemd als John Howard. Dit laat, volgens van Drenth en de Haan, zien hoe het Genootschap door beide personen geïnspireerd werd.⁴⁵ Zij beschrijven hoe Elizabeth Fry, tijdens een reis door Nederland, vrouwen in verschillende steden inspireerde tot het oprichten van Dames-comités, welke de zorg voor vrouwelijke gevangenen op zich zouden nemen. Van Drenth en de Haan stellen dat het bezoek van Fry, in 1840, de aanleiding was tot de oprichting van het Dame-Comité in Zwolle.⁴⁶

De verschillende Dames-Comités waren zeker na 1850 van belang, toen het cellulaire systeem in de gevangnissen werd ingevoerd. Waar men eerst de gevangenen in groepen opsloot, kreeg elke gevangene nu een eigen cel. Hierdoor werd het werk van het Genootschap ook meer gescheiden met betrekking tot het geslacht van de gevangenen. In het oude systeem werd geprobeerd om vrouwelijke gevangenen door vrouwen te laten bezoeken. Voor 1840 en in de jaren daarna wanneer er geen Dames-comité in een plaats was, werden de vrouwelijke gevangenen bezocht door mannelijke leden van het Genootschap. De mannen waren in dit systeem nooit alleen met een vrouw. Ze waren altijd in een ruimte waarin bewakers waren en een groep vrouwen was opgesloten. In het nieuwe persoonlijke cellen systeem was het echter ongepast voor een man om één op één met een vrouw in haar cel te

⁴¹ Ibidem, 94.

⁴² H.P. Hogeweg – de Haart, *Anna Barbara van Meerten – Schilperoort* (Amsterdam 1956).

⁴³ Van Bemmelen, *Van zedelijke verbetering tot reclasseering*, 94.

⁴⁴ Van Drenth en de Haan, *The rise of caring*.

⁴⁵ Ibidem, 112.

⁴⁶ Ibidem, 123.

praten. Hierdoor werden de Dames-Comités cruciaal om ook de vrouwelijke gevangenen een zedelijke verbetering aan te kunnen bieden.⁴⁷

De invloed van het werk onder vrouwelijke gevangenen op de positie van de vrouw

Het werk van de verschillende Dames-Comités onder de vrouwelijke gevangenen in Engeland en Nederland, wordt door van Drenth en de Haan, aangewezen als het begin van de Eerste Feministische golf, waarin werd gestreden voor opleidingen en betaald werk voor vrouwen, en het algemeen kiesrecht. Ze tonen met hun onderzoek hoe Elizabeth Fry en Josephine Butler van grote invloed waren op de Engelse ideeën rondom misdad, vrouwen en straf. De ideeën van Fry en Butler hebben, volgens van Drenth en de Haan, grote invloed gehad op de Nederlandse opvattingen binnen deze thema's, doordat zij Nederland verschillende keren hebben bezocht tijdens hun reizen door Europa.⁴⁸

Kloek, welke juist de geschiedenis van Nederlandse vrouwen onderzocht, sluit zich hierbij aan maar wijst erop hoe de algemene inzet van vrouwen voor maatschappelijke problemen, leidt tot bewustwording van de achtergestelde positie van de vrouw. De negentiende eeuw wordt door Kloek beschreven als de eeuw van huiselijkheid, standsbewustzijn en sociale 'quaesties'. Ze geeft aan de hand van de cultus van huiselijkheid, een idee van het ideaal beeld van de Hollandse huisvrouw, dat in de negentiende eeuw werd aangehouden voor jonge opgroeiende meisjes. Binnen dit ideaalbeeld behoorden vrouwen zich in de huiselijke sfeer nuttig te maken. De cultus van huiselijkheid benadrukte de verschillen in standen. De middenstand begon het leven van de hogere klasse te imiteren. De man als hoofdverdiener van het gezin werd het ideaal. Het was een teken van rijkdom wanneer de vrouw thuis kon blijven om het 'perfecte' huishouden te besturen.⁴⁹ Het overgrote deel van de taken van vrouwen was binnenshuis. Hierdoor kwamen ze alleen voor bezoek en inkopen buitenshuis. Zeker wanneer een vrouw uit de hogere klasse ongetrouwd of kinderloos was, zorgde dit regelmatig voor verveling. Daardoor breidde de zorgzaamheid van sommige vrouwen, die juist voor de ideale vrouw zo bejubeld werd, zich uit naar vrouwen die het minder bedeed hadden. Vrouwen begonnen buitenshuis zich in te zetten voor de maatschappelijke problemen, ondanks de alom tegenwoordige nadruk op huiselijkheid.⁵⁰

Kloek noemt de negentiende eeuw 'een eeuw van 'quaesties', waarmee ze de steeds zichtbaarder geworden maatschappelijke problemen en de aanpak hiervan bedoelt. Het armoedevraagstuk was hier één van. Vrouwen begonnen zich steeds meer in de bestrijding van armoede te verdiepen. Daarnaast kwam er aandacht voor de 'prostitutiequaestie' die hier nauw mee verweven was. Meisjes en jonge vrouwen in armoede kwamen in de prostitutie terecht om te kunnen overleven. Vanaf 1870

⁴⁷ Ibidem, 128.

⁴⁸ Ibidem, 109 – 132, 156-159.

⁴⁹ Kloek, *vrouw des huizes*, 148.

⁵⁰ Ibidem, 149.

zorgde de industrialisatie voor een enorme modernisering in de samenleving. Dit leidde, volgens Kloek, tot nieuwe quaesties zoals het vrouwenvraagstuk. Dit vraagstuk draaide om het gebrek aan rechten van vrouwen, waardoor zij geen inspraak in de samenleving hadden.⁵¹

Vrouwen hadden immers sinds de codificatie van het burgerlijk wetboek, in 1838, een wettelijk vastgelegde ondergeschikte rol in het huwelijk. De man werd gezien als het 'hoofd van de echtvereniging' en dit betekende dat hij daarmee de baas in huis was, terwijl zijn vrouw hem diende te gehoorzamen en te volgen. De vrouw was handelingsonbekwaam en mocht, zonder instemming van de man, geen zakelijke transacties uitvoeren. Wanneer een vrouw in gemeenschap van goederen was getrouwd, vielen alle goederen buiten en binnen het huwelijk onder het bezit van haar man.⁵² Leydesdorff en Reijs stellen hoe de man in theorie financieel verantwoordelijk was voor zijn vrouw en kinderen. Wanneer de man in de praktijk echter niet financieel voor zijn gezin kon zorgen, doordat hij plotseling overleed, een dronkaard was, vertrok of een zwanger meisje niet huwde, leidde dit tot armoede bij de vrouw en haar eventuele kinderen. Wanneer een vrouw zelf buitenhuis werkte, kreeg zij een laag salaris omdat algemeen werd aangenomen dat zij niet de kostwinnaar van het gezin was. Dit stortte meisjes, vrouwen en kinderen, die om wat voor reden dan ook niet ondersteund werden door een man, in de armoede.⁵³

Doordat vrouwen uit de rijkere kringen zich meer en meer begonnen in te zetten voor de maatschappelijke problemen, kregen zij oog voor de onderliggende oorzaken voor deze problemen en de wettelijke ongelijkheid tussen de beide geslachten die hieraan ten grondslag lag. Elias beschrijft dit proces met betrekking op vrouwen die zich inzetten voor gevangenen vrouwen. Zij beschrijft hoe de vrouwelijke vrijwilligers het lot van de jonge gevangenen vrouwen zien. De vrouwelijke vrijwilligers 'merkten dat dakloze meisjes in de gevangenis door prostituées werden geworven voor bordelen. Op de dag dat ze vrijkwamen stonden bordeelhouders hen op te wachten bij de poort'.⁵⁴

Elias stelt dat vrouwen uit de hogere kringen, welke in voorgaande jaren beschermd werden opgevoed en niet over prostitutie hoorden, vanaf 1840 steeds meer in aanraking kwamen met prostituees door het maatschappelijke werk dat zij zelf deden. Volgens Elias kwamen de vrouwen uit de hogere kring zo achter de dubbele moraal die in de maatschappij werd aangehouden betreffende vrouwen, zedelijkheid en prostitutie, en leidde de verontwaardiging over dit inzicht tot de oprichting van de latere vrouwenbeweging.⁵⁵

Kloek licht de verandering in het inzicht rondom de oorzaken van maatschappelijke problemen, en daarmee de aanpak, van de vrouwen uit de hogere kringen verder toe. Zij stelt dat door de

⁵¹ Ibidem, 140-143.

⁵² Ibidem, 140.

⁵³ S. Leydesdorff en J. Reijs, *De kunst van het moederschap*, 103.

⁵⁴ Elias, *De kunst van het moederschap*, 65.

⁵⁵ Ibidem, 65.

maatschappelijke inzet van deze vrouwen, het besef kwam, dat prostituees niet een verdorven karakter hadden, maar gedwongen werden door hun omstandigheden en het ontbreken van een man die in hun financiële primaire behoeftes kon voorzien.⁵⁶ Hiermee sluit Kloek aan bij van Drenth en de Haan die betogen dat vanaf 1840 er steeds meer aandacht kwam voor sociale factoren die prostituees beïnvloeden, in plaats van het gedachtegoed dat prostituees bestraft moesten worden om ze weer op het rechte pad te brengen.⁵⁷

Het maatschappelijke probleem van prostitutie, laat goed zien hoe de verschillende maatschappelijke problemen met elkaar samenhangen. Het drankprobleem leidt tot armoede, armoede leidt tot prostitutie en prostitutie leidt weer tot gevangenschap. Er zijn verschillende interpretaties over welk vrouwelijk vrijwilligerswerk er tot de Eerste Feministische golf leidde, maar de visies van Elias, Kloek, de Haan en van Drenth sluiten bij elkaar aan wat betreft de verbondenheid van de verschillende maatschappelijke problemen.

Dames-Comités in het Genootschap

Het Genootschap had verschillende Dames-Comités voor het bezoeken van de vrouwelijke gevangenen in 1880. Waar deze gevestigd waren en welke vrouwen hierin plaats hadden, is terug te vinden in de namenlijst in het zesenvijftigste verslag van het Genootschap. Op deze lijst staan de namen van de hoofdbestuurders, correspondenten en de leden van de Dames-Comités. Aan de hand van deze namenlijst, kan een nauwkeurig beeld worden gegeven van het aantal vrijwilligers binnen het Genootschap en het aandeel van vrouwen hierin. De lijst maakt het mogelijk om het percentage vrouwen binnen het Genootschap af te zetten tegen het percentage vrouwelijke gevangenen in 1880, welke hierna gepresenteerd zullen worden. Op deze manier wordt het mogelijk om het relatieve aandeel van vrouwen binnen het Genootschap te analyseren.

De namenlijst voor het jaar 1880, werd uitgegeven op 20 mei 1880. Bij het analyseren van de namenlijsten is ervan uitgegaan dat de personen in de algemene comités mannen zijn en de personen in de Dames-comités vrouwen. Bij de Dames-comités heeft elke vrouw een vrouwelijke titel. Daarnaast hebben de getrouwde vrouwen en weduwen, dubbele achternamen. Een gedeelte van de mannen heeft ook een titel, maar deze geven een indicatie van het opleidingsniveau of adellijke stand. Op basis van de titels, dubbele achternamen en secundaire literatuur, wordt er vanuit gegaan dat in de algemene comités enkel mannen plaats namen.

De namenlijst van de algemene comités geeft een hoog aantal titels weer. Een groot gedeelte heeft de titel Mr. Deze staat voor meester en wordt verkregen door het volbrengen van de studie Rechten. In het Genootschap zitten maar liefst 126 mannen met deze titel. Daarnaast zijn er 24

⁵⁶ Kloek, *Vrouw des huizes*, 140-144.

⁵⁷ Van Drenth en de Haan, *The rise of caring power*, 102.

mannen met de titel Dr., wat voor Doctor staat, welke verkregen wordt na een promotie. Als laatst zijn er nog een 21 mannen met de titel Jhr. Deze titel staat voor jonkheer en wijst op een adellijke afkomst. Tussen de jonkheren en meesters zit overigens wel een grote overlap.

De vrouwelijke vrijwilligers worden op de namenlijst van het genootschap met hun huwelijks staat als titel aangeduid. De vrouwen hebben de titel weduwe, mevrouw, mejuffrouw, juffrouw of jonkvrouw. Daarnaast hebben de getrouwde vrouwen en weduwen over het algemeen dubbele achternamen.

De vrijwilligers bij het Genootschap komen uit de hoogste klasse van de bevolking. Onder de vrouwelijke vrijwilligers zijn twee jonkvrouwen en vijf me jonkvrouwen te vinden. Daarnaast zijn een aantal van de vrouwen die plaats hebben in de Dames-Comités, echtgenotes van mannen die predikant of meester in de rechten zijn. Van Bemmelen schrijft over het hoge aantal adellijke en hoogopgeleide personen het volgende. 'Het Genootschap heeft later sterk de faam van een zekere deftigheid gehad. (...) Het Genootschap is later genoemd: Het genootschap van de mannen met twee namen'.⁵⁸

Dat mannen met een rechten studie interesse hadden voor het Genootschap is natuurlijk niet vreemd. Vanuit hun studie achtergrond was werken voor het Genootschap een goede manier om hun opgedane kennis in de praktijk uit te voeren en het gevangenisleven van dichtbij mee te maken en te bestuderen. Dit leidde er echter wel toe dat het Genootschap door het grote aantal hoger opgeleiden als deftig bekend stond.

In de namenlijst is een groot aantal aantekeningen gemaakt met potlood. Verschillende namen zijn doorgekraast, er zijn namen toegevoegd en er zijn allerhande verschillende aantekeningen gemaakt. Doordat het niet is te achterhalen wie deze aantekeningen maakte, zijn enkel de gedrukte namen aangehouden voor het overzicht wat betreft het geslacht van de leden van het Genootschap. In onderstaande tabel staat het aantal personen per plaats aangegeven. De personen zijn verdeeld in de categorieën comité, correspondenten en damescomité. In de eerste twee categorieën zitten enkel mannelijke leden, de damescomités bevatten enkel vrouwen.

Plaats	Comité	Correspondenten	Damescomité
Hoofdbestuur	12		
Alkmaar	10	11	2
Almelo	7	9	
Amsterdam	11	2	12
Appingedam	5	1	
Arnhem	7	5	5

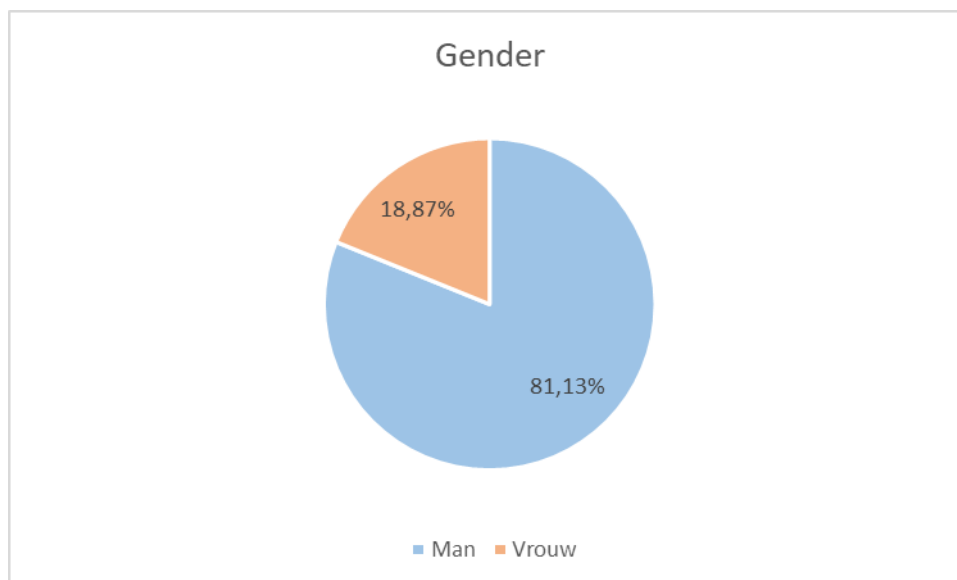
⁵⁸ Van Bemmelen, *Van zedelijke verbetering tot reclasseering*, 49.

Assen	5		3
Breda	6	2	2
Delft	4		
Deventer	4	5	
Doetinchem	6		
Dordrecht	9	6	6
Enkhuizen	2	1	
Goes	5	1	3
Gorinchem	1		
Gouda	1		
s gravenhage	11		6
Groningen	3		
Haarlem	5	2	
Heerenveen	1	2	
s Hertogenbosch	4	6	
Hoorn	6	4	
Leeuwarden	7	7	
Leiden	7	2	
Maastricht		1	
Middelburg	4		
Montfoort	6		7
Noordwijk	5		
Nijmegen	3	4	2
Rotterdam	19	5	16
Sneek	7	4	4
Tiel	2		
Utrecht	14	9	7
Winschoten	5	5	
Woerden	7	6	
Woubruggen en omstreken	8		
Zaandam	3		

Zierikzee	3		
Zutpen	5	3	
Zwolle	8	3	5
Totaal	238	106	80

Uit de tabel blijkt dat er in totaal 424 vrijwilligers lid waren bij het Genootschap. Dit waren 344 mannen en 80 vrouwen. De afdelingen Amsterdam, Alkmaar en Rotterdam, hadden veruit de grootste comités. De verdeling op basis van gender, binnen het genootschap, wordt in onderstaand cirkeldiagram weergegeven.

Tabel 1 Procentuele man-vrouw verdeling

Het cirkeldiagram laat zien dat minder dan 20% van het Genootschap uit vrouwelijke vrijwilligers bestond. Dit betekent dat vier vijfde van het Genootschap mannelijk was. Wanneer dit vergeleken wordt met de verdeling van gender onder misdadigers, valt het op dat het Genootschap hier sterk van afwijkt. In de negentiende eeuw zaten immers bijna net zoveel vrouwen als mannen in de gevangenis. Daardoor zou bij het Genootschap eerder 50% aan vrouwelijke vrijwilligers worden verwacht.

Een reden voor dit grote verschil van 30% zou het gebrek aan opleiding kunnen zijn. Het bleek dat veel meesters in de rechten lid waren in het Genootschap en dit waren in het jaar 1880 uitsluitend mannen. Het zou nog tientallen jaren duren voordat vrouwen aan een rechten opleiding mochten deelnemen. Daarnaast was het werk in gevangenis mogelijk een stap te ver voor veel vrouwen uit de hogere klasse. Het werk had een negatief imago en het zou kunnen dat deze vrouwen eerder voor filantropie binnen de armen- of gezondheidszorg kozen.

Vrouwelijke gevangenen

Naast een overzicht van de vrijwilligers bij het Genootschap, geven de jaarverslagen ook inzicht in het aantal gevangenen, dat gedurende een jaar, in de verschillende plaatsen, werd vastgehouden. In het hoofdstuk, verslag van de afdelingen, wordt er door de verschillende plaatselijke comités, verslag uitgebracht over de gang van zaken in hun werkgebied. Aan de hand van de gegevens in deze korte verslagen, kan een overzicht worden gemaakt over de manieren van opsluiten en het aantal gevangenen per plaats.

In het verslag van de afdelingen, zijn drieëndertig instellingen voor gevangenen te vinden, verdeeld in zes verschillende categorieën. Dit zijn huizen van arrest, huizen van verzekering, huizen van opvoeding, cellulaire gevangenis, strafgevangenis en een kantonale strafgevangenis. Daarnaast zijn sommige van deze instellingen speciaal gericht op vrouwen, militairen, veroordeelden of jeugdigen. In onderstaande tabel, is de verdeling van mannen, vrouwen en kinderen onder de gevangenen, per afdeling te vinden. Daarnaast is bij elke afdeling aangeduid welke soort instelling er is.

Tabel 2 Gevangenen per instelling en afdeling

Plaats	Mannen	Vrouwen	Kinderen	Soort
Alkmaar	177	19	3	Huis van Arrest
Almelo	388	47	16	Huis van Arrest
Amsterdam	580	144	18	Huis van verzekering
Appingedam	210	25	6	Cellulaire gevangenis
Arnhem	504	71	28	Huis van verzekering
Assen	721	110	7	Huis van verzekering
Breda	755	258	74	Huis van Arrest
Delft	0	0	0	Geen gevangenis
Deventer	226	19	0	Huis van Arrest
Doetinchem	0	0	0	Strafgevangenis voor jeugdige veroordeelden
Dordrecht	264	45	0	Huis van arrest
Enkhuizen	0	0	0	Geen gevangenis
Goes	329	61	48	Huis van arrest
Gorinchem	458	23	1	Huis van Arrest
Gouda	0	0	0	Geen gevangenis
's Gravenhage	464	35	4	Huis van verzekering

Groningen	266	33		Huis van verzekering
Haarlem	886	47	5	Huis van verzekering
Heerenveen	270	19	4	Huis van Arrest
's Hertogenbosch	1536	196	18	Huis van burgerlijke en militaire verzekering gevangenis veroordeelde vrouwen
Hoorn	429	0	0	Strafgevangenis
Leeuwarden	502	0	0	Strafgevangenis
	650	99	39	Huis van burgerlijke en militaire verzekering
Leiden	0	0	0	Militaire strafgevangenis
Middelburg	89	30	13	Huis van Arrest
Montfoort	0	30	76	Strafgevangenis en huis van opvoeding
Noordwijk	0	0	0	Geen gevangenis
Nijmegen	383	77	33	Kantonnale strafgevangenis
Rotterdam	915	89	3	Cellulaire gevangenis
Sneek	357	17	30	Huis van Arrest
Tiel	263	38	39	Huis van Arrest
Utrecht	490	113	16	Cellulaire gevangenis
	266	44	21	Huis van verzekering
Winschoten	589	107	5	Huis van Arrest
Woerden	0	0	0	Geen gevangenis
Woubrugge en omstreken	0	0	0	Geen gevangenis
Zaandam	0	0	0	Geen gevangenis
Zierikzee	66	16	11	Huis van Arrest
Zwolle	335	31	0	Huis van verzekering
Zutphen	198	44	0	Huis van Arrest
Totaal	13566	1887	518	

Uit de tabel, op basis van de verslagen der afdelingen, blijkt dat de afdelingen Delft, Enkhuizen, Gouda, Noordwijk, Woerden, Woubrugge en omstreken en Zaandam, geen eigen gevangenis hebben. Deze comités zetten zich uitsluitend in voor het werven van leden en het helpen van ontslagen gevangenen in de eigen plaats. De plaatsen Utrecht en Leeuwarden hebben, daarentegen, twee instellingen voor gevangenen.

Verder laat de tabel zien dat in het jaar 1880, 15.971 gevangenen in een instelling in Nederland hebben vastgezeten. In de verslagen van de afdelingen, wordt telkens benadrukt dat het hierbij gaat om een afwisselende bevolking. Deze cijfers geven geen antwoord op de vragen hoe lang de gevangen vast zaten en of ze schuldig waren. De tabel geeft slechts weer hoeveel personen er in de instellingen zijn geweest en of het hierbij om mannen, vrouwen of kinderen ging. Het is daarnaast onduidelijk of de kinderen zelf waren opgepakt om een verdenking van een misdaad, of dat zij een opgepakte moeder hadden en met haar werden opgesloten. Uit de notulen van het Genootschap blijkt namelijk dat verschillende vrouwen, samen met hun kinderen in de cel zaten of dat zij tijdens hun gevangenschap bevielen van een kind. Zo schrijft het Amsterdamse Dames-Comité in hun verslag over het jaar 1880 'Zoo is dezer dagen zekere A.V. ontslagen, die ons niet veel medelijden inboezemt, (...). In de gevangenis kreeg zij een tweede kind'.⁵⁹ Het Dames-Comité van de afdeling Utrecht bericht 'Aan 17 ontslagenen (...) werden wegens hare zeer behoeftige omstandigheden eenige kleedingstukken verstrekt, of, zoals no. 5, enig kindergoed, voor het kindje, waarvan zij in de cel moeder werd'.⁶⁰

De cijfers betreffende het aantal gevangenen in 1880, geven inzicht in de verhoudingen tussen mannelijke en vrouwelijke gevangen en over het aantal vastzittende kinderen. Hieruit blijkt dat 84,94% van de gevangenen, man was. 11,82% was vrouw en slechts 3,24% was minderjarig. Deze percentages staan in contrast met de man-vrouw verdeling onder gevangenen in de achttiende eeuw. Rudolf Dekker stelde dat in de achttiende eeuw de misdaad in Nederland ongeveer gelijkmatig verdeeld was tussen mannen en vrouwen.⁶¹ In de negentiende eeuw is een gelijkmatige verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke gevangenen dus zeker niet meer het geval.

Wanneer de percentages van de gevangenen met de percentages van mannelijke en vrouwelijke vrijwilligers wordt vergeleken, valt op dat deze ongeveer met elkaar overeenkomen. Het percentage van 81,13% mannelijke vrijwilligers, ligt dicht bij de 84,94% mannelijke gevangenen. Het percentage van 18,87% van de vrouwelijke vrijwilligers, heeft een grotere afwijking met de 11,82% vrouwelijke gevangenen. De verslagen van de verschillende afdelingen geven echter een beeld waarin de vrouwelijke vrijwilligers ook voor de minderjarige meisjes en de kinderen van vrouwelijke gevangenen

⁵⁹ *Jaarverslag 1880*, 38.

⁶⁰ *Ibidem*, 61.

⁶¹ R. Dekker, 'Vrouwen in middeleeuws en vroeg-modern Nederland' in Georges Duby en Michelle Perrot eds., *Geschiedenis van de vrouw: Van Renaissance tot de moderne tijd* (Amsterdam 1992) 424-425.

zorg dragen. Helaas wordt in de verslagen het geslacht van de kinderen niet gespecificeerd, waardoor de daadwerkelijke percentages niet nauwkeuriger kunnen worden berekend.

Het procentuele aandeel van vrouwen binnen het Genootschap lijkt met 18,87% laag te zijn in vergelijking met de mannelijke vrijwilligers. Wanneer dit percentage echter tegen het percentage vrouwelijke gevangenen wordt gezet, blijkt dat de vrouwelijke vrijwilligers, procentueel gezien in groter aantal, per gevangen vrouw, zijn, dan de mannelijke vrijwilligers in aantal, per gevangen man, zijn. Dit betekent dat gemiddeld genomen een vrouwelijke vrijwilliger, 24 vrouwelijke gevangenen in een jaar moest bijstaan, waar een mannelijke vrijwilliger 39 mannelijke gevangenen moest ondersteunen. Vrouwelijke vrijwilligers zijn in het Genootschap, wanneer naar de totale aantallen wordt gekeken, procentueel gezien dus oververtegenwoordigd.

Beeld Dames-Comités van de gevangen vrouwen

Het beeld dat in de secundaire literatuur geschetst werd, van de moeilijke omgevingsfactoren die vrouwelijke gevangenen tot misdaad dreven, wordt door de vrijwilligers van het Genootschap bevestigd. Helaas zijn er van de Dames-Comités geen notulen beschikbaar, maar in het jaarverslag over 1880, publiceren de afdelingen Amsterdam, Arnhem, Dordrecht, Utrecht en Rotterdam, een kort rapport of verslag van de daar gevestigde Dames-Comités. In deze verslagen beschrijven de Dames-Comités hun werkzaamheden in het jaar 1880. Hierbij benoemen zij enkele van de gevangenen of ontslagenen, en de manier waarop deze werden geholpen. Bij sommigen geven zij ook een korte beschrijving van de achtergrond van de betreffende vrouw.

Zo schrijft het Dames-Comité in Amsterdam over een meisje dat vastzat voor kindermoord. Ze schrijven 'een ander Duitsch meisje, (...), die twee jaar gevangenisstraf ondergaan heeft voor kindermoord, is sedert April in een goeden dienst en houdt zich zeer stil en ordentelijk'.⁶² Opvallend is dat hier de term meisje wordt gebruikt in plaats van vrouw. Dit suggereert dat de betreffende persoon jonger was dan 18 jaar ten tijde van haar vrijlating. In de verslagen wordt meestal gesproken over vrouwen wanneer het over de vrouwelijke gevangenen gaat. Dat in deze casus de term meisje wordt gebruikt wijst er daarom op dat het hier om een erg jong persoon gaat die al twee jaren heeft vastgezeten, dus ten tijde van de kindermoord nog jonger was.

Het Dordrechts Dames-Comité bericht het volgende over een vrouw. 'Vroeg moederloos, werd zij door haren vader verwaarloosd en maakte zij zich aan diefstal schuldig'.⁶³ Het Dames-Comité benoemt hier de rol die de vader van dit meisje of deze vrouw speelde in de verwaarlozing van haar opvoeding, welke mogelijk leidde tot haar diefstal waarvoor zij in de gevangenis terecht kwam.

⁶² *Jaarverslag 1880*, 39.

⁶³ *Ibidem*, 45.

Het Dames-Comité van de afdeling Rotterdam, merkt op dat twee vrouwen door hun man verlaten zijn. Zij schrijven hierover 'eindelijk zijn er nog sedert een halfjaar 2 door hare mannen verlaten vrouwen hier ontslagen'.⁶⁴ Het Utrechtse Dames-Comité heeft ook een verlaten vrouw geholpen. Zij berichtten 'voor de beklagenswaardige vrouw no. 17, die door haar dronken man was verlaten, nadat hij alles had verkocht, werden bovendien nog eenige weken kostgeld uitgegeven aan hare ouders, die haar in hunne woning hebben opgenomen, wijl zij met het oog op haar aanstaande bevalling, ongeschikt was om voor zich zelve te zorgen.'⁶⁵ Dat beide Dames-Comités het nodig achtten om de achtergrond van deze drie vrouwen toe te lichtten, wijst erop dat ze oog hebben voor de achterliggende factoren van de gevangenschap van deze vrouwen. Het Utrechtse Dames-Comité is hier het stelligst in. Het is opvallend dat de vrouw in het rapport beklagenswaardig wordt genoemd en haar omstandigheden breed worden uitgemeten, terwijl haar misdrijf, waarvoor zij in de gevangenis belandde, onbenoemd blijft.

Het Dames-Comité in Utrecht rapporteert verder nog over een meisje het volgende. 'Aangaande het meisje No. 25 (...). Hare knappe moeder vroeg verloren hebbende, en door een dronken vader opgevoed, heeft dit jonge meisje reeds heel wat ondervonden.'⁶⁶ Dit laat opnieuw de aandacht van het Utrechtse Dames-Comité voor de omstandigheden van de vrouwelijke gevangene zien. Het misdrijf van het betreffende meisje wordt opnieuw niet benoemd, al wordt er enkele regels later nog wel een verzuchting toegevoegd. Namelijk 'mocht zij haar lichtzinnigen aard nu ook maar leren bestrijden'.⁶⁷

Een laatste opvallend verslag over een vrouwelijke gevangene komt van de afdeling Haarlem. Deze afdeling beschikte in 1880 nog niet over een eigen Dames-Comité, maar zij maken wel melding over een jong meisje, welke ze als risicogeval voor de prostitutie beschouwen. Zij schrijven hierover het volgende.

'aan het einde van het jaar werd onze bijzondere aandacht gevestigd op een meisje van nauwelijks 14 jaren, dat ter zake van diefstal van een regenmantel door de Rechtbank te Haarlem tot 6 weken eenzame opsluiting veroordeeld was. Onecht kind, liep zij met hare moeder het land af, van de eene slaapstee naar de andere trekkende, waarbij zij met het venten van band en garen had te voorzien in eigen onderhoud en in dat van hare moeder en van een haar vreemden, ziekelijken man, met wie hare moeder voor eenige jaren gehuwd was. Onderwijs had zij nagenoeg niet ontvangen. Lichamelijk flink ontwikkeld, scheen zij gedoemd om onder te gaan in de slechte omgeving, waarin zij dagelijks verkeerde. Dit, zoo mogelijk, te voorkomen scheen ons plicht.'⁶⁸

⁶⁴ Ibidem, 57.

⁶⁵ Ibidem, 61.

⁶⁶ Ibidem, 62.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem, 49.

Dit meisje, van slechts veertien jaar oud, is na het stelen van een regenjas in de gevangenis beland. Het Haarlemse Comité constateert dat dit kind niet alleen voor zichzelf, maar ook voor haar moeder en haar stiefvader moet zorgen. Hiermee is het risico dat het meisje uiteindelijk door haar opvoeding, geslacht en omgeving in de prostitutie terecht komt groot.

Conclusie

In de negentiende eeuw waren er vele vrouwelijke gevangenen. Uit het jaarverslag van het Genootschap blijkt dat 11,82% van de gevangenen vrouw was. Vanaf 1841 werd het mogelijk om binnen het Genootschap Dames-Comités op te richten. Met de invoering van de cellulaire opsluiting in 1850, kregen de Dames-Comités een belangrijkere taak in het helpen van de vrouwelijke gevangenen. Binnen het Genootschap waren in het jaar 1880, veertien Dames-Comités. De vrouwelijke vrijwilligers, maakten 18,87% uit van het totale aantal vrijwilligers. In verhouding met de 11,82% vrouwelijke gevangenen in dit jaar, waren de vrouwelijke vrijwilligers relatief gezien, oververtegenwoordigd.

De secundaire literatuur identificeert andere redenen voor de gevangenschap van vrouwen dan voor die van mannen. In het jaarverslag over het jaar 1880, weidden de Dames-Comités van de afdelingen Amsterdam, Utrecht en Rotterdam enige malen uit over de achtergrond omstandigheden die de gevangenen vrouwen negatief beïnvloedden en daarmee bevestigden ze het beeld van de secundaire literatuur. De redenen voor de gevangenschap van de vrouwen die door de Dames-Comités benoemd worden, zijn verlaten zijn door de echtgenoot, een ongewenste zwangerschap met een ontbrekende vader en het ontbreken van een man die de vrouw in kwestie financieel kan ondersteunen. Met het identificeren van deze achtergrond factoren van de vrouwelijke gevangenen, geven de Dames-Comités blijk van hun inzicht in de grotere problemen die in de maatschappij spelen. Zij laten hiermee zien dat zij bekend zijn met de dieperliggende maatschappelijke oorzaken van gevangenschap onder vrouwen. Hiermee bevestigen zij het beeld van de secundaire literatuur dat vrouwen uit de hogere kringen bekend werden met de diepgewortelde oorzaken voor de verschillende maatschappelijke problemen van, met name, vrouwen in de negentiende eeuw.

Financiën van het Genootschap

Dit hoofdstuk zet de financiën van het Genootschap uiteen. Aan de hand van de secundaire literatuur zal er eerst een context worden gegeven over de manieren waarop filantropische organisaties in de negentiende eeuw hun financiën konden waarborgen. Aan de hand van bronnen uit het BHIC, zal vervolgens de financiën van het Genootschap over het jaar 1880 worden geanalyseerd. Hierbij zal voornamelijk naar de inkomsten van het Genootschap worden gekeken. De uitgaven worden grotendeels buiten beschouwen gelaten omdat het voor deze scriptie niet relevant is waar het Genootschap haar financiën aan besteedde. De geldstromen binnen het Genootschap zijn juist van belang om inzicht in de organisatiestructuur te krijgen. Door de geldstromen nader te onderzoeken, kan de plaats van de Dames-Comités binnen het Genootschap worden geanalyseerd.

Op basis van archiefmateriaal van het BHIC zal inzicht in de inkomsten van het Genootschap worden gegeven. Het archiefmateriaal dat is gebruikt, komt uit het archief Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823-1986. Hierin is gebruik gemaakt van verschillende stukken binnen het archief Nederlands Genootschap tot Reclassering, 1823-1975. Dit zijn het zevenenvijftigste jaarverslag van het Genootschap over het jaar 1880, de staat van inkomsten en uitgaven van het Amsterdamse Dames-Comité en de staat van inkomsten en uitgaven van de afdeling Amsterdam.⁶⁹

Organisatie filantropische organisaties

Filantropische organisaties, zoals het Genootschap, hadden, gedurende de negentiende eeuw, verschillende mogelijkheden om inkomsten te generen. Ze konden overheidssubsidies aanvragen, jaarlijks lidmaatschap kosten van leden ontvangen, erfenissen erven en gaven toegezegd krijgen.⁷⁰ Met deze jaarlijkse inkomsten kon een organisatie vervolgens beslissen om een balans op te maken waarbij ieder jaar de inkomsten even hoog als de uitgaven waren, of er kon worden gekozen om geld te sparen of te investeren om zo een eigen kapitaal op te bouwen.⁷¹

Van Bemmelen beschrijft hoe vanaf de oprichting van het Genootschap het hoofdbestuur aandacht had voor het veilig stellen van de inkomsten van het Genootschap. Het lidmaatschap was per direct opzegbaar en daarom zocht het hoofdbestuur een manier om de continuïteit van de

⁶⁹ BHIC, Archief Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 105, Staat van inkomsten en uitgaven, 1849 - 1888 (1880) [hierna afgekort als: *staat van inkomsten en uitgaven afdeling Amsterdam 1880*].

De staat van ontvangsten en uitgaven kan worden gevonden onder inv. Nr. 105. Dit stuk bleek echter verkeerd gearchiveerd te zijn en kan daarom in de toekomst nog van inventaris nummer veranderen. Bij nadere bestudering bleek dat de bedragen in dit kasboek, precies overeenkomen met de bedragen van de afdeling Amsterdam, zoals beschreven in de staat van ontvangsten en uitgaven der afdelingen in de jaarverslagen van het Genootschap. Er wordt daarom in deze scriptie er vanuit gegaan dat dit kasboek toebehoort aan de afdeling Amsterdam en niet aan het Genootschap als geheel.

⁷⁰ Kingma en van Leeuwen, *Filantropie in Nederland*.

⁷¹ Van Bemmelen, *Van zedelijke verbetering tot reclasseering*, 50.

inkomsten te waarborgen. Wanneer een groot aantal leden ineens het lidmaatschap zou opzeggen, zou wanneer er geen eigen kapitaal was, dit leiden tot een groot gat in de begroting. Er werd daarom besloten om alle bijdragen boven de 50 gulden te beleggen. Daarnaast werd in de beginjaren één tiende, en later zelfs één vijfde, van de jaarlijkse inkomsten belegd. Op deze manier kon het Genootschap ook in moeilijke tijden met een laag ledenaantal over voldoende financiële middelen beschikken om haar werk te kunnen uitvoeren.⁷² Bij de oprichting had het Genootschap meer dan 5000 leden, welke jaarlijks twee gulden zestig betaalden als lidmaatschapsbijdrage. In de decennia erna daalde dit aantal echter sterk. In 1888 waren van de 5000 leden, slechts 2000 over. De interesten op de beleggingen werden daardoor een steeds groter gedeelte van het totale jaarlijkse inkomen.⁷³ De keuze voor het investeren van de inkomsten in de vroege jaren, bleek daarmee een verstandige keuze te zijn geweest. In de inkomsten over het jaar 1880 die hierna worden geanalyseerd, is dit goed terug te zien.

Inkomsten Genootschap over het jaar 1880

In het jaar 1880 ontving het Genootschap 17.128,84 gulden aan inkomsten. Dit bedrag kwam uit het saldo over het voorgaande jaar, opbrengsten uit interesten, toelagen van leden, giften, terug ontvangsten van ontslagen gevangenen, buitengewone ontvangsten en tijdelijk geleend geld. In onderstaande tabel zijn alle ontvangsten op de Algemene Rekening van het Genootschap weergegeven.⁷⁴

Tabel 3 Financiën Genootschap

Ontvangsten	Bedrag	Percentage
Saldo 1879	2691,75	15,71%
Interesten	7363,01	42,99%
Toelagen	6297,05	36,76%
Giften	92	0,54%
Terug ontvangsten ontslagenen	54	0,32%
Buitengewone ontvangsten	31,03	0,18%
Tijdelijk te leen	600	3,50%
Totaal	17.128,84	100%

Het eerste bedrag in deze tabel is het saldo over 1879. Het positieve saldo over dit jaar was f 3179,41. Hiervan kwam f 2305,35 bij de afdelingen vandaan en f 847,06 bij het hoofdbestuur. Vier afdelingen eindigden 1879 echter met een negatieve balans. Dit was bij elkaar opgeteld f 487,66 en daardoor komt het totale saldo over het jaar 1879 uit op f 2691,75. Dit bedrag maakt 15,71% uit van de ontvangsten in het jaar 1880. Het grootste gedeelte van de ontvangsten, namelijk 42,99% komt uit

⁷² Ibidem, 50-51.

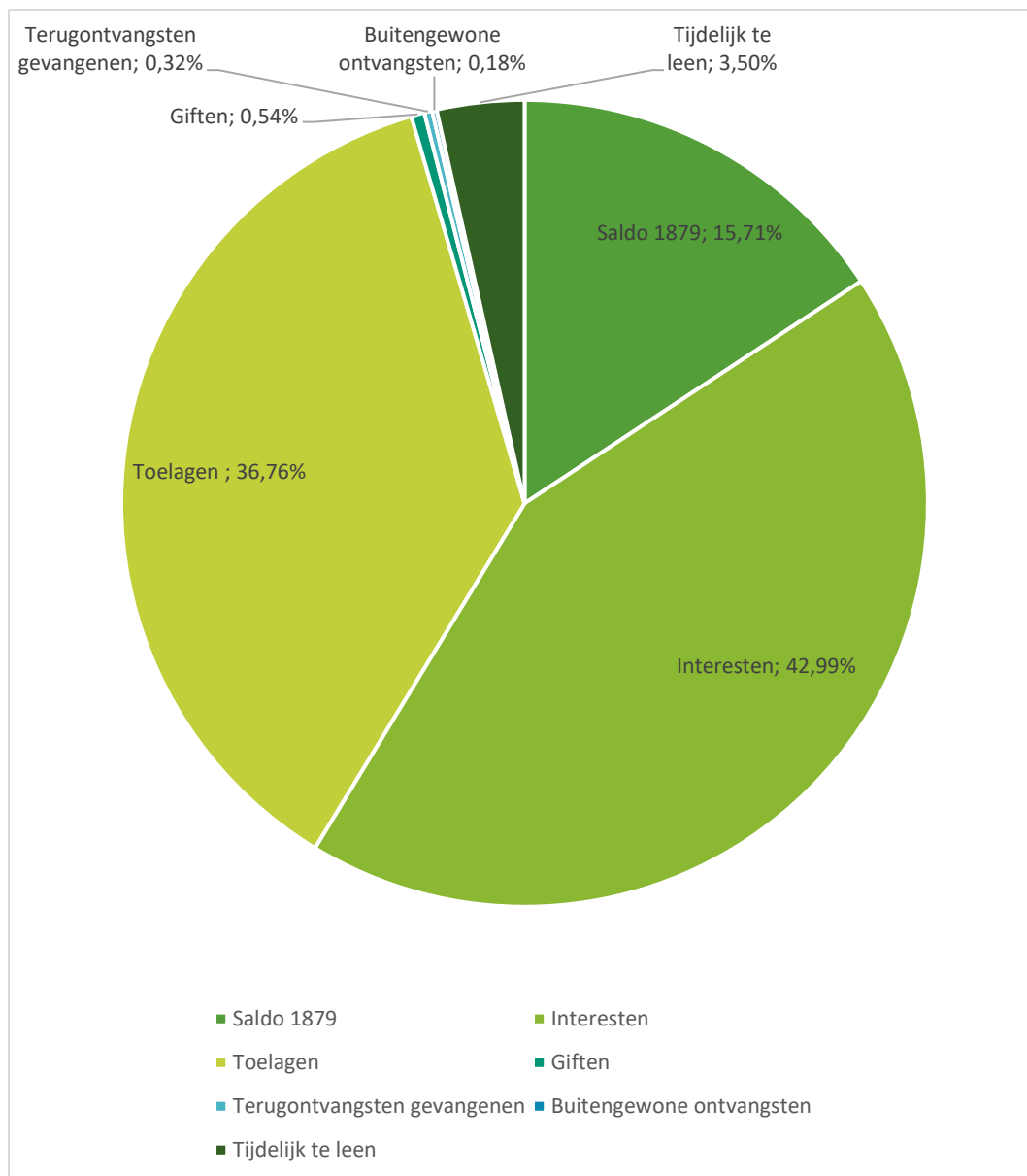
⁷³ Ibidem, 98, 177.

⁷⁴ Jaarverslag 1880.

de interesten van het Genootschap. Het Genootschap had verschillende interesten, zoals is terug te zien op de Rekening van het Hoofdbestuur. Over alle uitstaande interesten ontving het Genootschap in het jaar 1880 f 7363,01. De tweede grootste inkomstenpost van het Genootschap bestond uit de Toelagen welke zij van haar leden ontving. Deze post maakte 36,76% van de ontvangsten uit en bestond uit f 6297,05. De giften die het Genootschap ontving waren, in het jaar 1880, verwaarloosbaar klein. Het Genootschap ontving f 92 en dit maakte amper een halve procent van de totale ontvangsten uit. Het geld dat werd terugontvangen van ontslagen gevangenen, welke bij hun ontslag met een geldbedrag waren geholpen, was ook erg laag. Over het jaar 1880 was dit f 54 en dat was 0,32% van de totale ontvangsten. Verder ontving het Genootschap nog f 31,03 aan buitengewone ontvangsten en f 600 in de vorm van een kleine tijdelijke lening.

De inkomsten van het Genootschap zijn met een procentuele verdeling in onderstaand cirkeldiagram weergegeven.

Tabel 4 Procentuele verdeling inkomsten over het jaar 1880

Het cirkeldiagram laat duidelijk zien dat er slechts drie hoofd inkomsten zijn. De inkomst categorieën saldo, interesten en toelagen zijn samen verantwoordelijk voor meer dan 95% van de totale inkomsten van het Genootschap. Giften, tijdelijk te leen, terug ontvangsten van gevangenen en buitengewone ontvangsten, maken minder dan 5% van de totale inkomsten uit.

Geldstromen binnen het Genootschap

De belangrijkste twee inkomstenposten van het Genootschap waren de toelagen van de leden en de interesten op de beleggingen. Uit de algemene rekening blijkt dat de toelagen van de leden, direct aan de afdelingen worden betaald.⁷⁵ De afdelingen innen het lidmaatschapsgeld binnen hun eigen

⁷⁵ Jaarverslag 1880, Algemene rekening.

afdelingen en kunnen dit gelijk besteden. Daarnaast worden de opbrengsten uit de interesten via het hoofdbestuur als subsidies aan de afdelingen toegekend. Deze subsidies namen de vorm aan van aanvullende inkomstenposten. Uit de notulen van het hoofdbestuur, blijkt dat de verschillende afdelingen in brieven om de aanvullende subsidies voor hun uitgaven vroegen.⁷⁶ Zo staat in de notulen van de vergadering op 27 mei 1880 onder punt acht het volgende.

‘De penningmeester bericht, dat Rotterdam een subsidie heeft gehad van f 500 (...).’⁷⁷

De afdelingen Gouda had zelfs een tekort, waarvoor ze achteraf een subsidie aanvroegen. Onder punt vier over de vergadering op 28 oktober 1880, staat het volgende over de afdeling Gouda.

‘Brief van Gouda, wijzende op het aldaar in de Afdelingskas bestaande tekort, van ruim f 146,- De penningmeester zal het noodige overmaken, opdat dit tekort gedicht wordt is er bovendien iets in kas bij (...).’⁷⁸

Wanneer de subsidies aan de afdelingen waren toegekend, gaven deze het zelfstandig uit. Kleine bedragen waarmee gevangenen werden ondersteund, werden door de afdelingen zelf toegekend. Wanneer er echter grotere of afwijkende uitgaven werden gedaan, dan werd de goedkeuring van het hoofdbestuur gevraagd. Dit blijkt uit het kasboek met de inkomsten en uitgaven over het jaar 1880, van de afdeling Amsterdam. Voor de vele kleine bedragen die de afdeling toekent aan de gevangenen wordt het hoofdbestuur niet geschreven. Wanneer er echter grotere of meer bijzondere uitgaven worden gedaan, zoals f 600 aan het Amsterdamse Dames-Comité of f 50 aan een ontslagen gevangene, die muzikant in Parijs wil worden, wordt het hoofdbestuur hierover ingelicht.⁷⁹

Dames-Comités

Er zijn weinig bronnen beschikbaar over de financiën van de verschillende Dames-Comités. In het jaar 1880 zijn er veertien Dames-Comités, maar in de staat der inkomsten en uitgaven der afdelingen van het Genootschap wordt slechts één Dames-Comité benoemt. Dit is het Dames-Comité van de afdeling Amsterdam. De Dames-Comités worden niet vermeldt onder de categorie afdelingen en hieruit valt af te leiden dat zij financieel onder de plaatselijke afdelingen vallen. Met een voetnoot wordt er onder de post *kosten ontslagenen* het volgende opgemerkt over het uitgegeven bedrag van f 2132,38 van de afdeling Amsterdam.

⁷⁶BHIC, Archief Algemene Reclaseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 9, Notulen hoofdbestuur, 1871 - 1910 juni (1880) [hierna afgekort als: *Notulen hoofdbestuur 1880*].

⁷⁷Ibidem, 154.

⁷⁸Ibidem, 158.

⁷⁹*Notulen hoofdbestuur*, 153.

‘Daaronder begrepen f 600,- aan het Dames-Comité.’⁸⁰

Van de f 2132,38 die besteed werd aan ontslagen gevangenen, werd dus f 600 uitgegeven aan vrouwelijke gevangenen. De afdeling Amsterdam schaarde dit bedrag in de eigen boekhouding, onder het kopje *overige uitgaven* en kreeg hier geen speciale subsidies voor. Uit de staat van inkomsten en uitgaven van de afdeling Amsterdam, blijkt namelijk dat ze, over het jaar 1880, f 1300 in totaal hebben ontvangen aan subsidies van het hoofdbestuur. Hieronder viel tweemaal een bedrag van f 500 en eenmaal een bedrag van f 300. Geen van dit drietal bedragen was geormerkt voor het Dames-Comité of komt overeen met de f 600 die in de Amsterdamse boekhouding staat.⁸¹ De afdeling Amsterdam vroeg echter wel de goedkeuring van het hoofdbestuur, voordat zij de f 600 aan het Dames-comité machtigden. Punt vijf van de notulen van het hoofdbestuur, over de vergadering op 29 april 1880, behandelt deze aanvraag.

‘Toestemmend wordt geantwoord op het aanvragen van de afdeling Amsterdam, - (..) om gemachtigd te worden, wederom f 600 toe te leggen aan het Dames-comité, (..).’⁸²

De afdeling Amsterdam ontvangt een brief met de goedkeuring van het hoofdbestuur. Dit valt te lezen in de notulen van de afdeling Amsterdam, over de vergadering van 11 mei 1880.⁸³ Hierin staat het volgende.

‘Is ingekomen 1 brief van Hoofdbestuurders met magtiging om aan het damescomité te verstrekken f 600 (...).’⁸⁴

Op tien mei is de afboeking van f 600 onder het kopje *overige inkomsten* op de staat van inkomsten en uitgaven terug te vinden.

Uit de boekhouding van de afdeling Amsterdam en het Dames-Comité kan het proces voor de toekenning van financiële middelen worden afgeleid. Het is, door het ontbreken van notulen van het Dames-Comité, niet duidelijk of het Dames-Comité zelf om de bijdrage vroeg bij de afdeling Amsterdam, of dat de afdeling Amsterdam hier proactief in optrad. Uit de notulen van de afdeling Amsterdam en het hoofdbestuur, is enkel af te leiden, dat de afdeling Amsterdam toestemming voor de machtiging van f 600 bij het hoofdbestuur vroeg en dat deze toestemming werd verleend. De afdeling Amsterdam keerde vervolgens zelf het geld uit aan het Dames-Comité.

⁸⁰ *Jaarverslag 1880*.

⁸¹ *Staat van inkomsten en uitgaven afdeling Amsterdam, 1880*.

⁸² *Notulen hoofdbestuur*, blz. 153.

⁸³ BHIC, Archief Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 270, Notulen bestuur, 1876 november - 1888 juni [hierna afgekort als: *Notulen bestuur afdeling Amsterdam*].

⁸⁴ *Ibidem*, 940.

Van het Amsterdamse Dames-Comité is de staat van inkomsten en uitgaven over de jaren 1852 tot het begin van 1880 bijgehouden en bewaard gebleven. Hieruit blijkt dat over het jaar 1880 de enige vorm van inkomsten, bestaat uit het saldo over het voorgaande jaar. Hiernaast kregen ze hoogstwaarschijnlijk de f 600 van de Amsterdamse afdeling in de maand mei, maar dit staat niet meer opgenomen in de staat van inkomsten en uitgaven. Uit de voorgaande jaren blijkt dat het Dames-Comité met regelmaat deze subsidies van de afdeling Amsterdam ontving.⁸⁵ Het Dames-Comité ontving niet, zoals de afdeling Amsterdam, contributies van leden. De contributies van de vrouwelijke vrijwilligers zelf, gingen hoogstwaarschijnlijk direct naar de afdeling Amsterdam. Het Amsterdamse Dames-Comité was hiermee volledig afhankelijk van de afdeling Amsterdam voor de subsidiëring van het werk onder vrouwelijke gevangenen.

Doordat er verder geen bronmateriaal over de financiën binnen de Dames-Comités beschikbaar is, kan dit proces niet bij andere afdelingen worden bevestigd. Uit de notulen van het hoofdbestuur over het jaar 1880, blijkt echter dat zij enkel subsidies aan afdelingen toekennen. Er wordt verder geen melding gemaakt over subsidies die zij rechtstreeks aan Dames-Comités uitreiken. Dit betekent dat de Dames-Comités in andere plaatsen, voor hun financiën afhankelijk waren van de plaatselijke afdelingen van het Genootschap, net als het Dames-Comité in Amsterdam.

Conclusie

Het Genootschap had stabiele financiën doordat er vanaf de oprichting een aanzienlijk deel van de inkomsten in beleggingen werd geïnvesteerd. Hierdoor kon het Genootschap rondkomen van voornamelijk de lidmaatschapsbijdragen van de leden en de interesten uit de investeringen. De afdelingen inden zelf de lidmaatschapsbijdragen en konden aanvullende subsidies aanvragen bij het hoofdbestuur. De Dames-Comités konden via de plaatselijke afdelingen weer subsidies krijgen voor hun werk onder de vrouwelijke gevangenen. Dit betekent dat de Dames-Comités organisatorisch onder de plaatselijke mannelijke afdelingen stonden.

⁸⁵ BHC, Archief Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 305 Staat van ontvangsten en uitgaven, 1852 - 1880 [hierna afgekort als: *Staat van ontvangsten en uitgaven Dames-Comité Amsterdam*].

Leeftijden van de vrijwilligsters

In de huidige literatuur is er amper aandacht voor de leeftijd van vrijwilligers binnen filantropische organisaties. De leeftijd van vrijwilligers, en zeker die van vrouwen, kan echter grote invloed hebben op hun inzet voor vrijwilligerswerk. In dit hoofdstuk zal daarom de leeftijd van de vrijwilligsters worden geanalyseerd. Door de vrijwilligsters te identificeren, kunnen de geboortedata worden nagetrokken. Aan de hand van de geboortedata van de vrijwilligsters kan er vervolgens worden uitgerekend hoe oud de vrijwilligsters in het jaar 1880 waren. De vrijwilligsters worden vervolgens in leeftijdscategorieën ingedeeld, zodat er inzicht kan worden verkregen in de gemiddelde leeftijd van de vrijwilligsters. Deze analyse zal aan de hand van de namenlijst uit het jaarverslag van 1879, over het jaar 1880, worden gemaakt.⁸⁶

Leeftijdsverschillen binnen de Dames-Comités

Om een beeld te krijgen van de leeftijd van de vrouwelijke vrijwilligers, worden deze in zes verschillende leeftijdsgroepen ingedeeld. Deze groepen zijn 30 – 39 jaar, 40 – 49 jaar, 50 – 59 jaar, 60 – 69 jaar, 70 – 79 jaar en 80 jaar en ouder. Voor het bepalen van de leeftijd van de vrijwilligers, is het van belang om de vrijwilligers te identificeren en de geboortedatum te achterhalen. Hiermee kan de leeftijd van de vrouwelijke vrijwilligers in het jaar 1880 worden berekend.

De namen van de vrouwen in de Dames-Comités zijn in twee categorieën te verdelen. Allereerst zijn er de getrouwde vrouwen en weduwes die de naam van hun echtgenoot hebben aangenomen. Deze categorie vrouwen staat over het algemeen zonder initialen maar met de samengestelde achternaam in de namenlijst vermeld. De tweede categorie bestaat uit ongetrouwde vrouwen. Deze vrouwen worden over het algemeen met de initialen en de achternaam vermeld.

De getrouwde vrouwen of weduwes, met de samengestelde achternamen, zijn eenvoudig te identificeren. Van de 80 vrouwen, zijn 50 vrouwen getrouwd en is er één weduwe. Van de 51 vrouwen met een samengestelde achternaam, konden er 38 worden achterhaald. Dit is bijna 75% van de vrouwen met samengestelde achternamen. Van de 29 ongetrouwde vrouwen, konden slechts 8 met zekerheid worden geïdentificeerd. Dit is slechts 28% van deze groep.

Onderstaande tabel toont de leeftijdsgroepen van de geïdentificeerde vrijwilligers. Van de 80 onderzochte vrouwelijke vrijwilligers, konden er 46 met zekerheid worden geïdentificeerd.

Tabel 5 Leeftijdsgroepen vrijwilligers

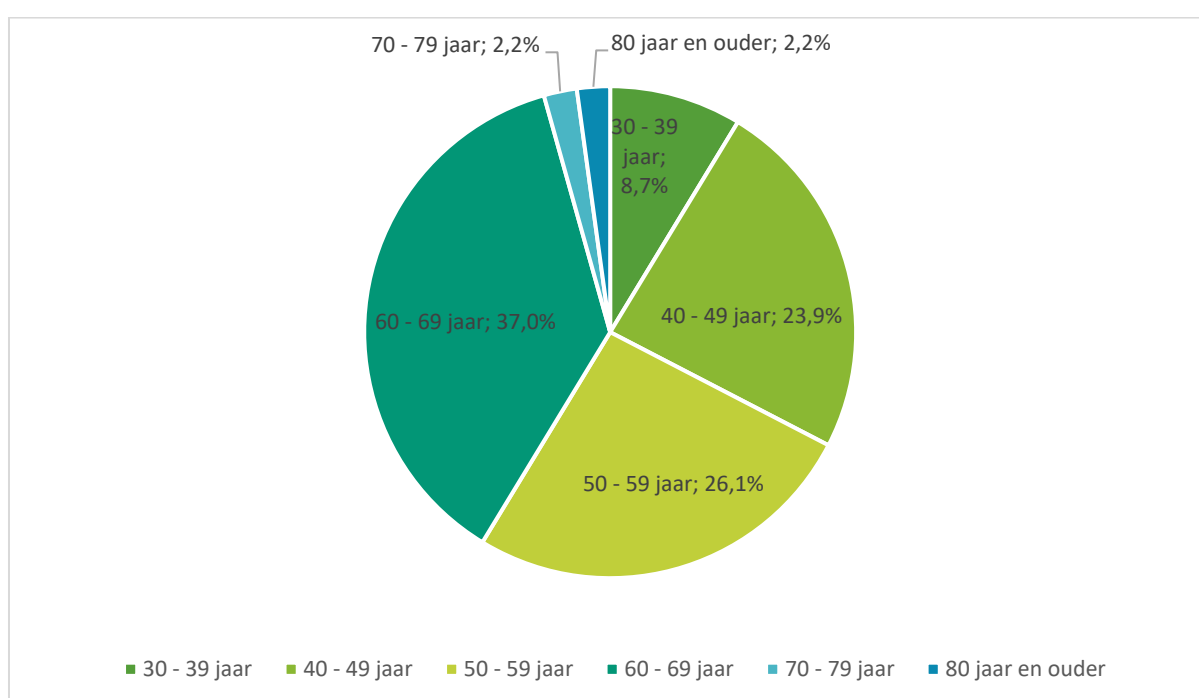
Leeftijdsgroep	Aantal (n =46/80)
30 – 39 jaar	4
40 - 49 jaar	11

⁸⁶ Jaarverslag 1879, 57 - 74.

50 - 59 jaar	12
60 – 69 jaar	17
70 -79 jaar	1
80 jaar en ouder	1
Totaal	46

Uit de tabel blijkt dat het merendeel van de vrijwilligsters tussen de 60 en 69 jaar oud was. In onderstaand cirkeldiagram is het percentage van de leeftijdsgroepen in het genootschap afgebeeld.

Tabel 6 Percentage verdeling leeftijdsgroepen vrijwilligsters

Uit het cirkeldiagram blijkt dat ongeveer 33% van de vrijwilligsters onder de 50 jaar was. 26% van de vrijwilligsters valt onder de categorie 50-59 jaar, ruim 37% is 60-69 jaar en een kleine 4% van de vrijwilligsters is 70 jaar of ouder. Wat opvalt aan deze gegevens, is dat de ruime meerderheid van de vrijwilligsters 50 jaar of ouder is. Zoals werd aangegeven, zijn er minder leeftijden van ongetrouwde vrouwen in deze gegevens meegenomen. De 8 ongetrouwde vrouwen die echter wel geïdentificeerd konden worden, waren samen gemiddeld genomen 56 jaar oud. Zij vallen gezamenlijk onder de 50-59 jaar categorie. Het is dus nog maar zeer de vraag, wanneer meer ongetrouwde vrouwen geïdentificeerd hadden kunnen worden, of de gemiddelde leeftijd van de vrijwilligsters dan daadwerkelijk lager zou zijn geweest.

Een verklaring voor de hoge leeftijd van de vrijwilligsters, kan gezocht worden in relatie tot het moederschap. De ongetrouwde vrouwen hebben allen geen kinderen. Twee derde van de vrouwen is

daarnaast 50 jaar en ouder, wat het aannemelijk maakt dat zij niet de verantwoordelijkheid meer hebben over jonge kinderen en ze tijd vrij hebben om zich in te zetten voor vrijwilligerswerk.

Conclusie

De 80 vrouwen in de verschillende Dames-Comités van het Genootschap behoren tot verschillende leeftijdscategorieën maar hebben ondanks dat, veel met elkaar gemeen. Er zijn geen vrijwilligsters onder de dertig jaar. Eén derde van de vrijwilligsters is beneden de 50 jaar en twee derde van de vrijwilligsters is 50 jaar of ouder. Dit is een sterke indicatie dat het moederschap en de leeftijd van eventuele kinderen, meespeelt in de overweging van vrouwen om als vrijwilligster lid te worden bij het Genootschap.

Alternatieve vormen van geven

Dit hoofdstuk zal verschillende vormen van niet financiële manieren waarop de vrijwilligsters gaven, onderzoeken. Allereerst zal er worden gekeken naar de gift van tijd. In de huidige literatuur worden er geen uitspraken gedaan over de inzet in tijd van vrouwelijke vrijwilligers in de negentiende eeuw. Het besteden van tijd aan vrijwilligerswerk, kan echter volgens Bekker ook als gift worden beschouwd.⁸⁷ In dit hoofdstuk zal worden onderzocht hoe de vrijwilligsters hun tijd gaven binnen hun werk in het Genootschap. Vrouwelijke vrijwilligers binnen het Genootschap gaven delen van hun tijd aan de vrouwelijke gevangenen.

Naast de gift van tijd, zullen in dit hoofdstuk materiele giften in de vorm van kleding of andere voorwerpen worden geanalyseerd. Deze analyse zal op basis van de verslagen van de afdelingen in het jaarverslag over 1880 worden gemaakt.⁸⁸

De gift van tijd

De vrijwilligers van het Genootschap gaven, naast een financiële bijdrage in de vorm van hun lidmaatschapskosten, hun tijd aan het Genootschap. In onderstaande tabel staan het aantal vergadering vermeld per afdeling zoals beschreven in het jaarverslag over 1880.⁸⁹ Helaas staat in het jaarverslag enkel de tijdsinvestering van verschillende mannelijke afdelingen. Deze worden toch in onderstaande tabel weergegeven om inzicht te geven hoe de tijdsinvestering van een Comité eruit kon zien.

Tabel 7 Tijdsinvestering vergaderingen per afdeling

Afdeling	Frequentie	Totaal per jaar	Uren	Overig
Hoofdbestuur	1X per maand	12X per jaar	-	3 maanden niet (juni, juli en augustus)
Alkmaar	4X per jaar	4X per jaar	Te 7 uren	(alleen in januari, april, juli en oktober)
Almelo	1X per maand	12X per jaar	Te 6 uren	
Amsterdam	2X per maand	24X per jaar	Te half 2 ure	(2 ^{de} en 4 ^{de} dinsdag der maand)

⁸⁷ Bekker, *Geven in Nederland*, 150.

⁸⁸ *Jaarverslag 1880*, 57 - 74.

⁸⁹ *Ibidem*.

Leiden	4X per jaar	4X per jaar	Te 2 ½ ure	(1 ^{ste} zaterdag in januari, april, juli en oktober)
Rotterdam	1X per maand	12X per jaar	Te half 7 ure	(laatste woensdag der maand)
Totaal	+/- 1x per maand	68X per jaar		

Helaas wordt er niet bij elke afdeling vermeld hoeveel tijd er wordt besteed aan de vergaderingen. Er staan enkel opmerkingen over de vergaderdata bij het hoofdbestuur en de afdelingen Alkmaar, Almelo, Amsterdam, Leiden en Rotterdam. Daarnaast vergaderden de leden van de afdelingen niet enkel met elkaar. Zij besteedden ook tijd aan het bezoeken van de gevangenen. Hoeveel tijd hier aan besteed werd, en met welke frequentie de gevangenen werden bezocht, wordt helaas niet duidelijk uit het jaarverslag.

Uit de tabel blijkt dat het hoofdbestuur en de verschillende afdelingen meerdere keren per jaar vergaderen. De frequentie van deze vergaderingen loopt van vier maal per jaar tot 24 maal per jaar. De afdelingen Alkmaar en Leiden vergaderen elk vier maal per jaar, het hoofdbestuur en de afdelingen Almelo en Rotterdam vergaderen elk 12 keer per jaar en de afdeling Amsterdam vergadert het regelmatigst, met maar liefst 24 vergaderingen per jaar. Het verschil in de frequentie van vergaderingen is opvallend. Het is te verwachten dat kleinere afdelingen minder vaak vergaderen. De afdeling Leiden voldoet aan deze verwachting. Zij heeft minder dan tien leden in het jaar 1880. De afdeling Alkmaar heeft echter meer dan twintig leden, waarmee deze onder de grotere afdelingen valt. Het hoofdbestuur bestaat uit twaalf leden, maar zij correspondeert met alle afdelingen en vergadert daarom ook twaalf keer per jaar. De overige afdelingen bestaan elk uit meer dan twintig leden. Zij vergaderen allen twaalf keer per jaar, met als uitzondering de afdeling Amsterdam, welke 24 keer vergadert.

De verschillende Dames-Comités maken geen melding van hun vergaderdata en tijden. Het is onduidelijk of de Dames-Comités bijeen kwamen om te vergaderen, of dat dit pas in latere jaren werd ingesteld.⁹⁰ Wat wel met zekerheid te zeggen is, is dat de vrouwelijke vrijwilligers regelmatig in de gevangenis op bezoek gingen bij de vrouwelijke gevangenen. De afdeling Arnhem schrijft het volgende over de inzet van de vrijwilligsters. 'Het Dames-Comité kan overigens meer op teleurstelling dan op stof tot vreugde wijzen, ofschoon de bezoeken en toespraken aan de vrouwen-gevangenen met ijver

⁹⁰ Het BHIC archief *Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986* beschikt bijvoorbeeld van het Dames-Comité van de afdeling Amsterdam over de notulen over de jaren 1897 tot 1953. Dit betekent dat in elk geval het Amsterdamse Dames-Comité in latere jaren wel notulen van de vergaderingen bijhield.

werden volgehouden en de hoop ook niet wordt opgegeven'.⁹¹ Het Dames-Comité in Rotterdam ging ook regelmatig langs de gevangenis. Zij meldden in het jaarverslag dat ze in het jaar 1880, 88 vrouwen en meisjes hebben bezocht.⁹² Tijdens deze bezoeken spraken de vrouwelijke vrijwilligers met de vrouwelijke gevangenen en werd er bepaald welke hulp er geboden kon worden. Dat dit gewaardeerd werd, blijkt uit de intro in het rapport van het Dames-Comité in Utrecht.

'Het Dames-comité bericht, dat het over het algemeen genomen niet zonder vrucht gearbeid heeft; en waar ondervonden teleurstelling zoo gemakkelijk den moed tot dezen gewichtige arbeid zou doen verflauwen, zoo was het ook meermalen dit jaar een krachtige aanmoediging, te mogen vernemen, dikwijls door dankbare brieven na haar ontslag, hoe de bezoeken van het Dames-comité door de gevangenen menigmaal ten zeerste werden op prijs gesteld.'⁹³

Uit dit fragment blijkt dat de bezoeken van de Dames-Comités de gevangenen niet koud lieten. De hulp van het Utrechtse Dames-Comité strekte zich zelfs na de gevangenschap nog verder uit. Even verderop in het verslag staat 'Omtrent de ontslagenen valt te vermelden dat, (..), het Comité haar zooveel doenlijk heeft aanbevolen; met anderen bleef het zich door briefwisseling nog in betrekking stellen, om, desverlangd, haar nog met raad en bijstand van dienst te zijn'.⁹⁴ De vrijwilligers van het Dames-Comité lieten de vrijgekomen vrouwen na hun gevangenschap niet aan hun lot over. Zelfs wanneer zij al langere tijd vrij waren, gaven de vrijwilligers tijd en aandacht aan het schrijven van aanbevelingen of brieven.

Daarnaast zocht het Dames-Comité naar geschikte plekken om de vrijgekomen vrouwen onder te brengen. Ze schrijven bijvoorbeeld over één geholpen vrouw het volgende. 'Aangaande het meisje No. 25 valt te vermelden, dat het Comité het geluk heeft gehad voor haar, een zeer geschikte dienst te vinden, op een stil dorp, nadat zij van de noodigste kleding was voorzien'.⁹⁵ Dit is slechts één van de meerdere meldingen van diensten en onderdak die door de Dames-Comités zijn geregeld voor de vrijgekomen vrouwen. Voor het verkrijgen van deze diensten, is het aannemelijk dat de vrijwilligers hun tijd gebruikten en hierbij hun contacten en sociale netwerk inzetten om geschikte plaatsen voor de ontslagenen te regelen.

Overige materiele giften

Het Utrechtse Dames-Comité gaf de vrouwelijke gevangenen, wanneer zij vrijkwamen, regelmatig goederen mee om het leven eenvoudiger op te kunnen pakken. Kleding was de meest voorkomende gift, welke aan ontslagenen werd meegegeven. Het Dames-Comité in Utrecht bericht hierover het volgende. 'Aan 17 ontslagenen, no. 1 tot no. 17, werden wegens hare zeer behoeftige omstandigheden

⁹¹ *Jaarverslag 1880*, 42.

⁹² *Ibidem*, 55.

⁹³ *Ibidem*, 61.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*, 62.

eenige kledingstukken verstrekt'.⁹⁶ Daarnaast schoten de Dames-Comités regelmatig een gedeelte van het aanschafbedrag voor een werktuig voor. Zo maakt het Utrechtse Dames-Comité melding van de terugbetaling van een naaimachine. Ze schrijven 'Het meisje, no. 28, vroeger aan een naaimachine geholpen, kwam nu en dan weder, iets van dat voorschot afbetalen'.⁹⁷ Naast het voorschieten van goederen, schaften de vrijwilligsters zelf ook goederen voor de ontslagen vrouwen aan. De Utrechtse vrijwilligers geven zo een mandje met negotie aan een oude vrouw mee bij haar ontslag. Ze schrijven hierover 'Daarboven ontving het oude vrouwtje no. 8 een mandje met negotie, om daarmee in haar onderhoud te kunnen voorzien'.⁹⁸

Uit het jaarverslag over 1880 blijkt dat voornamelijk het Utrechtse Dames-Comité materiele giften meegeeft aan de ontslagen gevangenen. Wanneer er naar het werk van de andere Dames-Comités wordt gekeken, valt op dat met name de afdelingen Amsterdam en Rotterdam vaker melding maken van het regelen van werk met kost en inwoning voor vrijgelaten vrouwen. Dit zou het verschil in het uitreiken van materiele goederen verklaren. Waar het Dames-Comité in Utrecht de ontslagen vrouwen hielp om zelfstandig aan het werk te komen, zorgden de Dames-Comités in Amsterdam en Rotterdam juist voor werk in dienstverband.

Conclusie

Het jaarverslag over het jaar 1880, laat beperkt de tijdsinvestering van sommige mannelijke afdelingen zien. Gemiddeld genomen vergaderen de afdelingen één keer per maand. Over de tijdsinvestering die gedaan wordt tijdens het bezoeken van de gevangenen is niks bekend. Uit het jaarverslag is niet af te leiden hoe vaak de Dames-Comités vergaderden, de gevangenis bezochten of met andere relevante activiteiten bezig waren. Het is echter wel met zekerheid te zeggen dat de verschillende Dames-Comités regelmatig de gevangen vrouwen bezochten.

Het Dames-Comité in Utrecht gaf gedurende het jaar 1880, verschillende malen materiële steun aan ontslagen vrouwen. De Dames-Comités in Amsterdam en Rotterdam deden dit niet, maar dit zou verklaard kunnen worden aan de hand van het hoge aantal dienstverbanden welke zij voor de ontslagen vrouwen verzorgden.

⁹⁶ Ibidem, 61.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem.

Conclusie

Deze scriptie onderzocht de rol van vrouwen binnen het Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen. Er is nog weinig nauwkeurig onderzoek gedaan naar vrouwen binnen filantropische organisaties. Dit onderzoek brengt daar verandering in, door de rol van vrouwen, binnen het Genootschap, in het jaar 1880 nauwkeurig te analyseren met behulp van een thematische inhoudsanalyse.

In 1841 werd het voor het eerst mogelijk om, binnen het Genootschap, speciale vrouwenverenigingen op te zetten om vrouwelijke gevangenen te bezoeken. De eerste Dames-Comités hadden, vanwege de invoering van het cellulaire opsluitingssysteem, een belangrijke taak bij het bezoeken van de vrouwelijke gevangenen. In het jaar 1880 zijn er dan ook al veertien Dames-Comités opgericht.

Waar in de achttiende eeuw, volgens Dekker, het percentage vrouwelijke gevangenen haast even hoog is als het percentage mannelijke gevangenen, is het percentage vrouwelijke gevangenen aan het eind van de negentiende eeuw flink gedaald. In het jaar 1880 bestaat slechts 11,82% van de gevangenispopulatie uit vrouwen. Vrijwilligsters maakten 18,87% uit van het totale aantal vrijwilligers. Hiermee hoefden zij minder gevangenen per vrijwilligster te helpen dan de mannelijke vrijwilligers.

Verschillende historici identificeerden, in eerder onderzoek, onderliggende problemen die leidden tot misdrijven onder vrouwen in de negentiende eeuw. Mathijssen, van Drenth en de Haan, Prochaska, Dekker, Huitzing, Kloek en Elias wijzen het gebrek aan rechten en financiële zelfstandigheid van vrouwen aan als onderliggende reden voor prostitutie en gevangenschap. De verslagen over het jaar 1880 van de verschillende Dames-Comités bevestigen dit beeld. Tijdens de beschrijving van de vrouwelijke gevangenen en de hulp die aan hen wordt verleend, is er regelmatig aandacht voor de achtergrond en jeugd die tot het misdrijf van de betreffende vrouw leidde. Hierbij wordt over het algemeen een onveilige jeugd en het ontbreken van een man die de vrouw financieel ondersteunde, genoemd. De analyse van de Dames-Comités laat daarmee zien dat zij daadwerkelijk oog hebben voor de onderliggende problematiek die aan gevangenschap vooraf gaat.

Met het analyseren van de geldstromen binnen het Genootschap werd inzicht verkregen in de financiën en de plaats die de Dames-Comités binnen de organisatie als geheel innamen. De afdelingen inden zelf het lidmaatschapsgeld bij de eigen leden. Deze inkomsten werden daarnaast aangevuld met de opbrengsten uit de interesten op beleggingen die het Genootschap had uitstaan sinds de oprichting, zoals van Bemmelen al beschreef. De Dames-Comités kregen via de plaatselijke afdelingen financiële ondersteuning om hun werk te verrichten. Dit betekent dat zij binnen de organisatiestructuur van het Genootschap, onder de plaatselijke afdelingen opereerden.

De vrouwen in de Dames-Comités behoorden tot verschillende leeftijdscategorieën, maar de meerderheid was ouder dan 50 jaar. Dit wijst erop dat de meeste vrouwen niet meer de

verantwoordelijkheid voor kleine kinderen hadden. Eventuele kinderen waren al opgegroeid, waardoor er tijd vrijkwam voor vrijwilligerswerk.

Het jaarverslag over het jaar 1880, liet zien dat de tijd die aan werkzaamheden van de verschillende afdelingen en Dames-Comités werd besteed, slechts sporadisch werd genoteerd. Het gemiddelde aantal vergaderingen van de afdelingen die dit wel noteerden was één vergadering per maand. De verslagen van de Dames-Comités laten zien dat de vrijwilligsters de gevangenis regelmatig bezochten. De Dames-Comités in Amsterdam en Rotterdam staken daarnaast ook tijd in het verzorgen van dienstverbanden voor ontslagen vrouwen. Zij maakten hierbij gebruik van hun eigen netwerken. Het Dames-Comité in Utrecht gaf juist veel materiële steun in de vorm van kleding en werkmateriaal aan de ontslagen vrouwen.

Al met al kan geconcludeerd worden dat de vrouwen in het Genootschap een belangrijke rol speelden voor de zedelijke verbetering van vrouwelijke gevangenen. De Dames-Comités opereerden onder de plaatselijke afdelingen, maar waren autonoom in de invulling van hun hulp aan de vrouwelijke gevangenen. Hierbij merkten zij de problematiek op die aan gevangenschap onder vrouwen ten grondslag lag. De vrijwilligsters waren over het algemeen 50 jaar of ouder en hadden thuis niet meer de verantwoordelijkheid over jonge kinderen. Hierdoor konden zij hun tijd steken in het bezoeken van de gevangen vrouwen en het verzorgen van een goede start voor de ontslagen vrouwen. Deze bevindingen bevestigen het bestaande beeld van filantropisch werk onder vrouwen in de negentiende eeuw en bieden nieuwe verdiepende inzichten in de rol van vrouwen binnen het Genootschap.

Discussie

Het beeld dat van vrouwen, binnen het Genootschap, in deze scriptie wordt gegeven, is gebaseerd op algemeen archiefmateriaal van het Genootschap. Het is onduidelijk of de Dames-comités zelf notulen van hun bijeenkomsten bijhielden en dat deze verloren zijn gegaan, dat de Dames-comités deze simpelweg niet maakten tijdens hun vergaderingen of dat ze nooit vergaderden. Het enige materiaal dat in deze scriptie gebruikt werd, welke rechtstreeks van de Dames-comités afkomstig is, zijn de enkele bladzijden met berichten uit de Dames-comités in Amsterdam, Utrecht en Rotterdam in het jaarverslag van het Genootschap over het jaar 1880. Daarnaast is de staat van ontvangsten en uitgaven van het Amsterdamse Dames-comité bewaard gebleven en in deze scriptie gebruikt. Het bronmateriaal was dus beperkt en dit maakt dat het beeld dat over de vrouwelijke vrijwilligers werd geschetst, voornamelijk vanuit het algemene perspectief gebeurde.

Methodologische uitdagingen

Tijdens het onderzoek voor deze scriptie waren er verschillende methodologische uitdagingen. Allereerst was er de uitdaging om het sociologische onderzoek model, uit *Geven in Nederland*, passend te maken voor een historisch onderzoek. Het onderzoek in *Geven in Nederland*, is voor de helft gebaseerd op vragenlijsten. Het gebruik van vragenlijsten is in historisch onderzoek onmogelijk. Daarom is er gekeken naar de thema's die de vragenlijsten aansneden. Deze thema's zijn vervolgens verwerkt in de thematische inhoudsanalyse.

Een tweede methodologische uitdaging was het vaststellen van de leeftijden van de vrijwilligsters. Hiervoor was het noodzakelijk om de betreffende personen te identificeren en de geboortedata te achterhalen. Het bleek eenvoudiger te zijn om getrouwde vrijwilligsters te achterhalen, doordat zij over het algemeen een samengestelde achternaam hadden. Aan de hand van de dubbele achternamen konden deze vrouwen eenvoudig worden achterhaald in familiestambomen. Ongetrouwde vrouwen hadden slechts de eigen initialen en achternaam als aanknopingspunt, waardoor zij moeilijk met zekerheid te identificeren waren. Hierdoor zijn voornamelijk getrouwde vrouwen achterhaald. Deze vrouwen behoorden, over het algemeen, bij de leeftijdscategorieën boven de 50 jaar. Doordat veel ongetrouwde vrouwen niet achterhaald konden worden, is de gemiddelde leeftijd van de vrouwelijke vrijwilligers hoogstwaarschijnlijk aan de hoge kant ingeschat.

Mogelijk verder onderzoek

Naar aanleiding van deze scriptie, zijn er verschillende nieuwe vragen opgekomen die in vervolgonderzoek onderzocht kunnen worden. Dit hoofdstuk bespreekt de mogelijkheden voor vervolgonderzoek die deze scriptie opwerpt.

In dit onderzoek was de namenlijst van de vrijwilligers bij het Genootschap in 1880 van groot belang. Het Genootschap heeft echter in ieder jaarverslag een namenlijst opgenomen. Op basis van deze gegevens, zouden de vrouwen die werkzaam waren in het Genootschap kunnen worden onderzocht en gevolgd. Het analyseren van deze vrouwen zou antwoord geven op de vraag hoe de inzet van vrouwen door de tijd heen veranderde. Waren vrouwen slechts voor een kortere periode vrijwilliger bij het Genootschap of hun hele leven?

De gegevens die over de vrouwen van het Genootschap verzameld zijn, kunnen daarnaast gebruikt worden voor een verdiepende studie naar de invloed van filantropische organisaties op de vrouwenemancipatie. Aan de hand van de namenlijsten uit het archief van het Genootschap kan onderzocht worden of vrouwen die lid waren bij het Genootschap, later ook lid werden van de verschillende vrouwenbewegingen die na 1880 werden opgericht, zoals de Nederlandsche Vrouwenbond tot Verhooging van het Zedelijk Bewustzijn (1184), de Vrije Vrouwenvereniging (1889), de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht (1894), het Comité tot Verbetering van den Maatschappelijken

en den Rechtstoestand der Vrouw in Nederland (1894), de Vereeniging 'Onderlinge vrouwenbescherming' (1897) en soortgelijken.⁹⁹

Deze scriptie geeft een nauwkeuriger beeld over de rol van vrouwen binnen het Genootschap. Verdiepend onderzoek naar de rol van vrouwen in specifieke Nederlandse filantropische organisaties, is voor dit onderzoek nog niet gedaan. Hierdoor is er nog een leemte in de literatuur die met aanvullend onderzoek gevuld zou kunnen worden. In de negentiende eeuw waren er immers meer filantropische organisaties actief in Nederland. Deze organisaties kunnen nader worden onderzocht op de rol die vrouwen hierin speelden.

Als laatste werd in de discussie al opgemerkt dat er weinig bronmateriaal over de Dames-Comités zelf beschikbaar was. Voor vervolg onderzoek zou er kunnen worden gekeken of sommige vrouwen mogelijk eigen archiefmateriaal hebben achtergelaten, zoals brief wisselingen of dagboeken. Door de vrouwen zelf te bestuderen, kan er een nauwkeuriger beeld worden gegeven over de motieven van de vrouwen, de tijd die ze aan het vrijwilligerswerk besteden en de rol die ze binnen het Genootschap speelden.

⁹⁹ Jansz, 'Vrouwengeschiedenis van het negentiende-eeuwse Nederland', 479.

Bronnenlijst

Brabants Historisch Informatie Centrum, Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 2 Jaarverslag 1849 – 1883.

Brabants Historisch Informatie Centrum, Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 9 Notulen hoofdbestuur, 1871 – 1910 juni.

Brabants Historisch Informatie Centrum, Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 105 Staat van inkomsten en uitgaven afdeling Amsterdam, 1849 – 1888.

Brabants Historisch Informatie Centrum, Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 270 Notulen bestuur afdeling Amsterdam, 1876 november – 1888 juni.

Brabants Historisch Informatie Centrum, Algemene Reclasseringsvereniging en voorgangers, 1823 – 1986, inv. Nr. 305 Staat van ontvangsten en uitgaven Dames-Comité Amsterdam, 1852 – 1880.

Literatuurlijst

- Bar-Tal, D., 'Altruistic motivation to help: definition, utility and operationalization' *Humboldt journal of social relations* 13 (1986) 3-14.
- Bekkers, R. H. F. P., *De maatschappelijke betekenis van filantropie* (Amsterdam 2013).
- Bekkers, R. H. F. P., B. Gouwenberg en T. Schuyt, *Geven in Nederland 2020* (Amsterdam 2020).
- Bemmelen, J. M. van, *Van zedelijke verbetering tot reclassering: Geschiedenis van het Nederlandsch Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen 1823-1923* ('s Gravenhage 1923).
- Boele, A., *Leden van één lichaam: denkbeelden over armen, armenzorg en liefdadigheid in de Noordelijke Nederlanden 1300-1650* (Hilversum 2013).
- Bryman, A., *Social Research Methods* (Oxford 2016).
- Buursma, A., *Dese bekommerlijke tijden: armenzorg, armen en armoede in de stad Groningen 1594-1795* (Groningen 2009).
- Dekker, R., 'Vrouwen in middeleeuws en vroeg-modern Nederland' in Duby, G. en M. Perrot eds., *Geschiedenis van de vrouw: van Renaissance tot de moderne tijd* (Amsterdam 1992) 415-443.
- Drenth, A. van en F. de Haan, *The rise of caring power: Elizabeth Fry and Josephine Butler in Britain and the Netherlands* (Amsterdam 1999).
- Elias, M., 'Vriendinnen der armen, van liefdadigheid tot maatschappelijk werk' in: L. Brandt Corstius en C. Hollema ed., *De kunst van het moederschap: leven en werk van Nederlandse vrouwen in de 19e eeuw* (Nijmegen 1982) 75-81.
- Elliot, D. W., *The angel out of the house: philanthropy and gender in Nineteenth-century England* (Charlottesville 2002).
- Huitzing, A., *Betaalde liefde: prostituées in Nederland 1850-1900* (Bergen 1983).
- Jansz, U., 'Vrouwengeschiedenis van het negentiende-eeuwse Nederland' in: Duby, G. en M. Perrot eds., *Geschiedenis van de vrouw: de negentiende eeuw* (Amsterdam 1993) 467-485.
- Kingma, V. en M. H. D. van Leeuwen, *Filantropie in Nederland: voorbeelden uit de periode 1770-2020* (Amsterdam 2007).
- Kloek, E., *Vrouw des huizes: een cultuurgeschiedenis van de Hollandse huisvrouw* (Amsterdam 2009).
- Leeuwen, M. H. D. van, *Bijstand in Amsterdam, ca 1800-1850: armenzorg als beheersings- en overlevingsstrategie* (Zwolle 1992).

Lenders, M., 'Weldadigheid als vrouwenplicht' *Skript historisch tijdschrift* 11:2 (2014) 121-127.

Mathijsen, M., *De gemaskerde eeuw* (Amsterdam 2002).

Prochaska, F. K., *Women and philanthropy in Nineteenth-century England* (Oxford 1980).

Wijngaarden, H. van, *Zorg voor de kost: armenzorg, arbeid en onderlinge hulp in Zwolle 1650-1700*
(Amsterdam 2000)

Bijlage

Casus Amsterdam

Casus afdelingen van het Genootschap

Het Genootschap had 39 plaatselijke afdelingen in het jaar 1880. Helaas zijn van het merendeel van deze afdelingen geen jaarverslagen of staten van inkomsten en uitgaven over het jaar 1880 meer te vinden. Dit maakt het reconstrueren van de inkomsten bij de verschillende afdelingen niet mogelijk. De afdelingen waarvan nog wel bronmateriaal beschikbaar is in het BHIC archief, zijn de afdelingen Amsterdam en Alkmaar. Van de afdeling Amsterdam zijn er naast gegevens van het Comité ook gegevens van het Dames-comité beschikbaar. Vanwege het geringe archiefmateriaal kan er geen grondige analyse worden gegeven van de verschillende afdelingen. In dit hoofdstuk zal daarom enkel de afdeling Amsterdam en het Dames-comité in Amsterdam worden besproken.

Casus Amsterdam

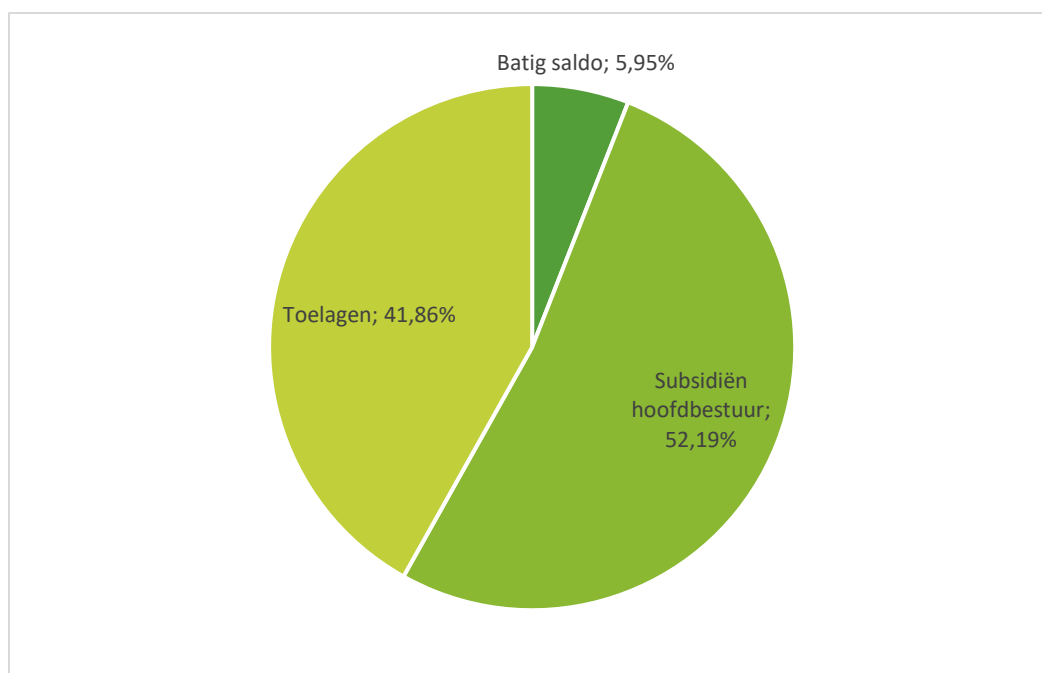
De afdeling Amsterdam ontvangt over het jaar 1880 2491,07 gulden. Deze inkomsten zijn in de tabel weergegeven.

Tabel 8 Inkomsten afdeling Amsterdam

Inkomsten	Bedrag
Batig Saldo 1879	Fl. 148,27
Afrekening kwitanties Muller (contributie leden afdeling Amsterdam)	Fl. 1006,40
Twee nieuwe leden	Fl. 10,40
Subsidie hoofdbestuur	Fl. 1300
Correspondentschap loten	Fl. 26
Totaal	Fl. 2491,07

De inkomsten in de tabel kunnen in drie categorieën worden opgedeeld. Deze categorieën zijn subsidies van het hoofdbestuur, toelagen en batig saldo. Op deze manier staan de inkomsten van de afdelingen ook ingedeeld op de staat van ontvangsten en uitgaven der afdelingen van het Genootschap. De eerste categorie subsidies bestaat uit 1300 gulden, de tweede categorie toelagen bestaat uit 1042,80 gulden en de derde categorie, batig saldo omvat 148,27 gulden. De percentages die deze bedragen van het totaal bedrag aan inkomsten vormen, zijn te zien in onderstaand cirkeldiagram.

Tabel 9 Procentuele verdeling inkomsten afdeling Amsterdam

Het batig saldo over het voortgaande jaar maakt nog geen 6% van de totale inkomsten uit. De belangrijkste inkomsten bron van de afdeling Amsterdam zijn de subsidies die zij ontvangt van het hoofdbestuur. Als laatste is de toelage van de Amsterdamse leden van belang. Deze zijn goed voor meer dan 40% van de totale inkomsten.

Wanneer de inkomsten van de afdeling Amsterdam worden vergeleken met de inkomsten van het Genootschap, valt op dat de afdeling Amsterdam geen interesten uit heeft staan en geen geld heeft terug ontvangen van geholpen gevangenen. Deze twee posten maken respectievelijk 42,99% (interesten) en 0,32% (terug ontvangsten gevangen) uit van de inkomsten van het genootschap. Hiervoor in de plaats ontvangt de afdeling Amsterdam natuurlijk subsidies van het hoofdbestuur. De opbrengsten van de interesten worden aangewend om deze subsidies uit te keren. De toelagen van de leden van de afdeling Amsterdam maken 41,86% van de totale inkomsten uit. Bij het genootschap zijn de toelagen van de leden goed voor 36,76% van de inkomsten. Deze bedragen liggen procentueel gezien dicht bij elkaar.

Gender

De afdeling Amsterdam had zowel een mannen commissie, als correspondenten als een damescomité. In onderstaande tabel is de verdeling van gender weergegeven.

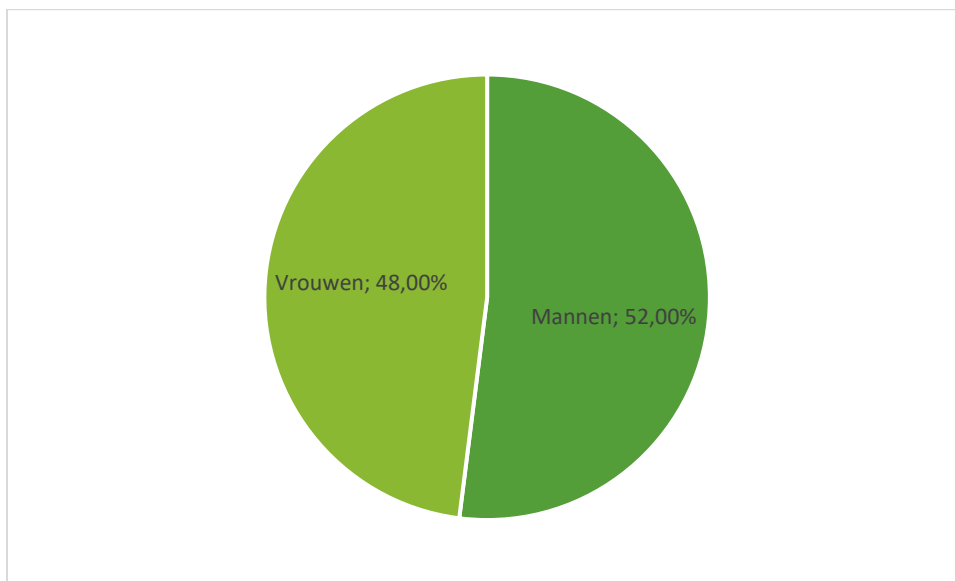
Tabel 10 Gender verdeling afdeling Amsterdam

Geslacht	Aantal
Mannen	13

	Vrouwen	12
Totaal		25

In de tabel is te zien dat de afdeling Amsterdam bestond uit 25 vrijwilligers. Hiervan waren 13 vrijwilligers man en 12 vrijwilligers vrouw. De procentuele verdeling is in onderstaande cirkeldiagram te zien.

Tabel 11 Procentuele verdeling gender van de afdeling Amsterdam

Wat opvalt uit deze cirkeldiagram is dat de verdeling bijna gelijk is. Van de Amsterdamse vrijwilligers is maar liefst 48% vrouw. Vergeleken met het gemiddeld aantal vrouwen in het Genootschap van 18,87% is dit een bijzonder hoog percentage. Het grote aantal vrouwen in de Amsterdamse afdeling kan worden verklaard aan het grote aantal vrouwelijke gevangenen in de Amsterdamse gevangenis. Hoe hoger het aantal vrouwelijke gevangen, hoe meer vrouwelijke vrijwilligers er nodig zijn voor de zedelijke verbetering.

Tijd

Naast de financiële middelen die de vrijwilligers in de Amsterdamse afdeling investeren, geven zij ook de gift van hun tijd. Uit het jaarverslag over 1880 van het Genootschap blijkt dat de afdeling Amsterdam verreweg het meest vergaderd van alle afdelingen. Waar het gemiddelde aantal vergaderingen van het hoofdbestuur en de afdelingen één maal per maand bedraagt, vergadert de afdeling Amsterdam elke 2de en 4de dinsdag van de maand. Hiermee komen zij op 24 vergaderingen per jaar uit. Naast de vergaderingen bezoeken de bestuursleden natuurlijk nog de gevangenen in de gevangenis. Helaas is uit de bronnen niet af te leiden hoe regelmatig dit gebeurt en hoeveel tijd de vrijwilligers hieraan besteden.

Leeftijd

De afdeling Amsterdam bestaat in 1880 uit 25 vrijwilligers. Van deze 25 vrijwilligers, konden er elf met zekerheid worden geïdentificeerd. Dit zijn drie mannen en acht vrouwen, hun leeftijdscategorieën staan in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 12 Leeftijdsgroepen van de vrijwilligers van de afdeling Amsterdam

Leeftijdsgroep	Mannen	Vrouwen
30 – 39 jaar	2	
40 - 49 jaar	1	2
50 – 59 jaar		2
60 – 69 jaar		4
Totaal	3	8

Uit de tabel blijkt dat de geïdentificeerde mannen vele malen jonger zijn dan de geïdentificeerde vrouwen. De mannelijke en vrouwelijke vrijwilligers zijn samen gemiddeld 50 jaar of ouder. Wanneer er enkel naar de vrijwilligsters wordt gekeken, ligt dit gemiddelde nog hoger. Hiermee passen de vrijwilligsters binnen de gemiddelde leeftijd van de geïdentificeerde vrouwen in het hele Genootschap.

Conclusie

De casus Amsterdam geeft een inkijkje in één van de afdelingen van het Genootschap. Wanneer de afdeling Amsterdam met het gehele Genootschap wordt vergeleken, valt op dat een groot deel van de inkomsten bestaat uit subsidies van het hoofdbestuur, de gender verdeling veel gelijkmatiger verdeeld is in vergelijking met de rest van het genootschap, de afdeling Amsterdam tweemaal zoveel vergaderd als het gemiddelde van het Genootschap en dat de geïdentificeerde vrijwilligers gemiddeld genomen jonger zijn dan de geïdentificeerde vrijwilligers van het Genootschap als geheel.